

INLEIDING VOLTOOID

fusie **CDA**
11 oktober 1980

CDA-fractie leider Lubbers.

De tijden dat zijn wij

Toespraak van drs. R. F. M. Lubbers op het CDA-fusiecongres, 11 oktober 1980 te Den Haag.

Wij zijn de tijden, de tijden zijn wat wij ervan maken. Met deze woorden eindigde Gerard Veringa zijn toespraak tot één van de nu fuserende partijen.

Met dit woord van Augustinus stuurde hij ons op pad. De tijden dat zijn wij. Graag een enkele notitie over de praktische opgave.

Eerst wil ik vaststellen, dat het ook nu eigenlijk beter zou zijn te luisteren naar Piet Steenkamp.

Dat is eigenlijk vanochtend al gebleken uit zijn korte interventies. Piet, de scheidende voorzitter, architect en metselaar tegelijk van het CDA.

Piet, al vast gefeliciteerd met de fusie, maar toch denk ik: je hebt een slechte dag.

Je hebt een kathedraal gebouwd en nu heb je het gevoel er onder begraven te worden. Met Constance als twee koningskinderen en dan daarover zo'n grote keurig gebeitelde grafsteen met gothische letters diep van profiel, zodat ze niet plat te treden zijn; in die prachtige kathedraal, teksten in steen, loodzwaar van geschiedenis en belofte.

Nee Piet, zo is het niet. Je bent wel architect, het gebouw wordt wel ingewijd, maar daarbinnen is nog veel te doen.

En in dat werk zullen wij jou steeds tegenkomen.

Werk, hopelijk met minder aanslagen op je gezondheid, maar wel werk waarin je met toewijding en analyse het CDA-denken én CDA-handelen zult blijven mobiliseren.

Piet, je bent waarlijk niet van ons af. Om je daar heel goed van te doordringen draag ik mijn korte rede aan jou op.

Toekomst?

De tijden dat zijn wij.

Vandaag één CDA. Wij komen voort uit drie partijen en de stroom van rechtstreekse leden, waarvan velen reeds vertrouwen uitspraken toen de oude partijen nog twijfelaars kenden.

CDA, uit en in het volk gegrondvest.

Men leze er de ontstaansgeschiedenis maar op na.

Vandaag is de dag van heimwee, maar vooral de dag van de toekomst. „Om een zinvol bestaan”, zo noemen wij ons verkiezingsprogram: in en uit verantwoordelijkheid leven.

De mens leeft niet alleen, en wij samen leven ook niet alleen voor ons zelf.

Antwoord geven. Maar wat maken wij ervan?

Zelden heeft een generatie grotere welvaart gekend, en een oorlog ligt althans in ons land al meer dan een generatie achter ons.

Wij zijn gezegend: maar tellen wij onze zegeningen wel?

Hier en daar begint het te kraken in onze samenleving. Onlust en wanorde dreigen. Burgers nemen recht in eigen hand, gaan hun eigen richting.

Soms bruusk, met actie en geweld, lijf noch goed van de ander respecterend, overheid en rechter bruskerend.

En eigenrichting soms ook in het klein, stil en gedurig normen vervagend. Ook dat is ondergraving van verantwoordelijkheid.

Twijfel

Wanorde en onlust. Hoe moet een rechtstaat handelen?

Ik sprak er deze week over in het parlement, en schreef er over in ons nieuwe blad.

Eigenrichting tegengaan. Dat betekent dat gebrek aan sociale discipline, daar waar zij onze samenleving aantast, niet aanvaard mag worden, moet worden ingedamd. Maar is dat genoeg? Neen, achter die zaken gaan mensen schuil, die verwend zijn door welvaart en tegelijk ontregeld zijn. Die de zin niet meer zien van wetten en voorschriften, zich afvragen of de politiek de problemen nog aan kan.

Misschien vraagt hij of zij teveel van de politiek, maar misschien vraagt de politiek ook te weinig van zichzelf.

Of zit het nog dieper?

Mens, vrouw, meisje, man, jongen, die te weinig zin in het leven ziet. Die verward raakt in en met de organisatie van het economisch leven. Die haar geen kansen biedt en hem aan de kant zet.

Die verward is in de vraag: wat moet ik met techniek die ten boze leidt.

Die zich machteloos weet in een wereld waar ondervoeding blijft en raketten steeds verder reiken.

Ik denk en ik citeer nu *: dat voor alle kinderen ter wereld de zin geldt „later als ik groot ben, later als ik groot ben, dan

Maar dan moet er wel perspectief zijn. Dan mag vader worden niet geïdentificeerd worden met autoritair zijn. Moeder worden niet met niet geëmancipeerd zijn. Als je in een bedrijf gaat werken, mag dat niet gereduceerd worden tot de keus of je wordt uitgebuit of dat je zelf uitgebuit.

Het doen van uitvindingen kan dan niet gezien worden als ongeoorloofde prestatiezucht; of als een meewerken aan een militair industrieel complex.

Als opvoeders het zo leren, waarom zou een kind nog groot worden? Velen van die kinderen zijn inmiddels al groot, maar dragen een stuk twijfel en ontworteling met zich mee. Daar beginnen vervreemding en wantrouwen.

Twijfel over zichzelf en twijfel over de politiek.

Hoe bannen wij vervreemding en wantrouwen uit?

De vervreemding is waarneembaar. Men ziet steeds minder het verband tussen het eigen gedrag en de betekenis daarvan voor oplossing van problemen.

Het wantrouwen. Men is beducht mee te werken aan maatregelen die anderen ten onrechte weleens zouden kunnen bevoordelen, en die de oplossing van de problemen niet glashelder dichterbij brengen.

Vervreemding en wantrouwen te overwinnen. Dat betekent ook organisatie van de samenleving. Dat betekent ook de economie dichterbij de mens brengen. Voelbaar en tastbaar.

De wantrouwende vraagt garanties, harde garanties.

Maar die zijn zelden te geven. Zij vragen ook alleen iets van de ander. Dat kan niet. Wat wel moet is het bieden van een perspectief; een schets zichtbaar maken van wat wij samen wèl kunnen bereiken.

De economie dichterbij de mens brengen en de mens dichterbij de problemen zelf.

Matiging

Ik kan hier slechts voorbeelden geven.

Ik begin met ons sociaal verzekeringssysteem. Waarom daar? Omdat wij als christen-democraten in zo'n grote mate die kathedraal gebouwd hebben. Maar waar staan wij nu?

Wij staan nu in verwarring. Is het wellicht zo, dat wij die sociale verzekering voor

* Vrij naar dr. Lea Dasberg, Pedagogie in de schaduw van het jaar 2000, blz. 25.

ziekte gebruiken als een alibi, om ons minder druk te maken over de oorzaken van de ziekte; minder druk over de zinloosheid in het werk; de betrokkenheid op het werk. En dan de arbeidsongeschiktheid.

Prachtige verzekering. Maar de oorzaken daarachter stress, overbelasting, etc. Al te gemakkelijk volgt vanuit het bedrijf of de instelling die eenvoudige oplossing: „wij hebben toch een prachtige wet”. Desnoods, met wat minder groei, met wat minder productiviteit.

Ik denk dat als wij voor een doel als dit over matiging spreken, die matiging de moeite waard is.

In ons programma hebben wij deze vragen centraal gezet.

Het is eigenlijk geen groeiprogramma. Integendeel, het is een programma dat mikt op het kansen geven van mensen in het werk. Sociale verzekering is een kostbaar goed. En daarom mogen wij niet toestaan dat het verwordt tot een vorm van egoïsme voor wie niet echt zwak is, en voor de onderneming, die er alleen maar zijn problemen op afschuift.

Democratisering

Tweede voorbeeld. De democratisering.

Ook daar een doorgaand gevecht van christen-democraten om er iets van te maken.

En na heel veel decennia zijn wij er nog niet. Iedere keer dreigt weer de fatale scheiding in de samenleving te beginnen, de polarisatie op te laaien, in de tegenstellingen in de ondernemingen.

Wat is een onderneming? Een onderneming is in mijn ogen een soort van balans. Aan de ene kant vinden wij een stuk toevertrouwd kapitaal. Dit niet in de zin van geld of productiemiddelen, maar in de zin van kennis, techniek, organisatie, samenwerking, menselijke creativiteit en inzet. Dat is in feite de positieve kant van de balans van een onderneming.

Wat staat er aan de andere kant? Gebrek aan communicatie, autoritair optreden, ellebogenwerk, slordigheid, luiheid en leegloperij.

En ik denk dat wij eerlijk moeten zien, dat meestal deze balans, dus de verhouding tussen deze twee zaken, bepalend is voor de vraag wat er gebeurt. Doorgaande werkgelegenheid of stromen ontslagen en arbeidsongeschiktheid. In die ondernemingen democratisering? Jazeker, de economie bij de mensen brengen. Maar wél democratisering om dingen te doen, niet om dingen tegen te houden.

Samen doen, maar ook samen dōen; dat wil ik zeggen van democratisering, overigens niet alleen in de bedrijven.

Inkomensverdeling

Een korte notitie over inkomensverdeling.

Laten wij ons toch goed realiseren, dat wij met elkaar gemaakt hebben een samenleving, waarin gelukkig een ieder de mogelijkheden heeft zich behoorlijk te vormen en te scholen, en waarin velen daar ook gelukkig gebruik van maken.

Maar dan moeten wij af van de gedachte dat er bij die breed doorgebroken scholing en vorming, leidend tot ontplooiingsmogelijkheden nog de mogelijkheden voor individuele mensen en groepen zijn, om persoonlijke rijkdom en luxe te baseren op de armoede van anderen.

Laten wij wel zijn, die kleine groepen, kleiner wordende groepen, die niet geschoold zijn, die zijn het meest kostbaar geworden in de samenleving. Wij noemen dat als economen schaars.

Nee, ik denk dat er weinig argumenten meer zijn om, louter terugkijkend naar het verleden, te spreken over een mogelijke inkomensverdeling. Wij moeten kijken hoe wij het van hieruit gaan doen.

Zonder slogans, rustig en geduldig.

Ik denk, dat de sleuteltermen daarbij zullen zijn: het mikken op de jongere generatie, mensen die nu aankomen en die vaak van al die discussies niets begrijpen; die een stuk inschikkelijkheid en begrip opbrengen waar het betreft salarisverhoudingen, omdat zij nog niet vastgebakken zitten aan alles wat zo nodig moet blijven, omdat het nu eenmaal eens zo vastgesteld was.

Werk delen

Organisatie en deelneming in het werk.

Ik sprak u van ons program, ik sprak u van die ambitieuze taakstelling daarin om kansen op werk te geven aan allen. Iets te doen in die samenleving. Betaald en onbetaald werk. Waardering voor beiden. Het kan denk ik, pas echte waardering en eerlijke waardering zijn, als de mogelijkheden er zijn voor beiden.

Want het gaat niet alleen om een inkomen, hoe belangrijk dat ook is, het gaat er om dat – hoe wij het ook draaien of keren – de samenleving, zoals die zich ontwikkeld heeft, toch het kenmerk vertoont dat mensen zich buitengesloten voelen. Dat zij zich aan de kant gezet voelen, als zij niet deel kunnen nemen aan betaald of onbetaald werk in de samenleving.

En daarom zullen wij geleidelijk aan moeten kiezen of delen. En dan kies ik wat werk betreft voor delen.

Delen van arbeid, en ook daar denk ik dat wij dat moeten doen ten behoeve van de generatie, die er aan komt. En ook daar denk ik dat die generatie dat van ons verwacht. Die generatie is niet bereid onze angst om keuzes te doen, angst die ons ouderen vaak zo verlamt, alsmaar te blijven aanvaarden. Zijn daar standaard oplossingen voor? Ik denk het niet.

Ik denk dat die per sector in de samenleving en per bedrijfstak uitgewerkt zullen moeten worden. En dat op zichzelf gebiedt al een stuk samenwerking aan de basis.

Dreigingen

Ik kom tot een volgend voorbeeld.

De quataire sector. Wat een afschuwelijk woord. Het staat voor dienstverlening zonder winst oogmerk.

Het federatieve CDA-presidium in actie. V.l.n.r. Janssen van Raay (vice-voorzitter), Krajenbrink (secretaris), Faber (vice-voorzitter), Steenkamp (voorzitter), mevr. Leyten (penningmeester) en de Savornin Lohman (adjunct-secretaris).

Dat is dan de vierde categorie in onze samenleving, de quataire sector. Wat mij betreft zou het de primaire sector mogen zijn.

Dienstverlening is enorm gegroeid. Mensen hier in het CDA vereend hebben daar weet van. Zij hebben er verantwoordelijkheid voor gedragen, zij zijn er mee bezig geweest en zijn dat nog. En ik denk dat wij het niet op mogen geven. Waarom zeg ik „niet op mogen geven?” Wij hebben hier te maken met twee enorme dreigingen.

De eerste is deze: het gevaar dreigt dat wij het vraagstuk van de dienstverlening reduceren tot één van de betaalbaarheid door de overheid.

Natuurlijk is dat een groot probleem. Maar moeten wij van daaruit zeggen dat dan maar ingekrompen moet worden, stap voor stap terug gaan, en maar zien waar het ophoudt?

Of moeten wij tijdig de bakens verzetten en proberen tot nieuwe organisatie te komen? Ik noem een paar elementen. Zijn wij er in het CDA, die die quataire sector zo goed kennen, zijn wij er inderdaad van overtuigd dat de soberheid die wij preken, de efficiency die wij preken, ook daar toegepast wordt?

Of is het zo, dat vele van onze bestuurders 's-avonds thuis of op de afdelingsvergadering zeggen: „het is toch een schande dat die overheidsuitgaven zo oplopen”, terwijl zij de volgende dag op de bestuursvergadering van hun eigen

instelling weer pleiten voor nieuwe reeksen van uitgaven, die vaak niet in overeenstemming zijn met dezelfde eisen van soberheid.

Wegschuiven

Tweede dreiging.

Wij praten over het vrijwilligerswerk. Het is denk ik onjuist om dat niet te verbinden met de noodzakelijkheid die dienstverlening betaalbaar te houden. Het is heel eerlijk om dat te doen. Mensen zijn ertoe hereid en wij moeten er gewoon openhartig over spreken, in redelijke en eerlijke verhoudingen.

En dan moet de burger meer gaan betalen. Profijtbeginsel heette dat. Is het niet wat merkwaardig dat wij dat versmallen tot de vraag, wat de burger die van de dienst profiteert daarvoor moet betalen. Het is daarbij vaak haast onoplosbaar omdat juist degene, die in de knel zit, de meeste behoefte aan dienstverlening heeft.

Of zou het misschien toch nog een keer zo kunnen zijn, dat wij ons baserend op dienstverlening in buurt, wijk, gemeente of organisatie, het op kunnen brengen om met groepen van mensen ook een deel van die financiële middelen op te brengen middels contributiesystemen, waarbij ieder kan bijdragen, kan het zijn naar draagkracht; ieder, die deze dienstverlening van belang vindt en deze ook in eigen kring wil bevorderen. Wij moeten er van af bij alle vraagstukken en dus ook hier weer het probleem alleen bij de overheid te leggen, in de zin van: hoeveel hebt gij overheid beschikbaar, en alleen dat is dan bepalend voor wat wij kunnen doen. Van dat wegschuiven van verantwoordelijkheid moeten wij af. Daarom creatiever aan de slag met een betaalbare uitbreiding van de quartaire sector.

Betrekken

Volgende kernprobleem.

Ook in deze sector vorm geven aan de democratisering; de mensen betrekken in het werk. Laten wij eerlijk zijn, wij hebben veel opgebouwd, maar wij hebben misschien wel eens veronachtzaamd, dat het in die opengebroken samenleving ook in deze quartaire sector, ook in deze maatschappelijke dienstverlening, belangrijk is om de zaak bij de mensen zelf te houden. Weg te blijven van regenteske houding, maar juist ieder die betrokken is bij die instelling, mensen die er op aangewezen zijn, mensen die er sympathie voor hebben, mensen die er werken, al die mensen te betrekken in de gang van zaken in die instelling. Het is werkelijk niet voor niets als wij pleiten hier in de quartaire sector voor particuliere initiatieven. Dat mag geen oproep zijn om iets te beschermen, maar moet een appèl zijn om mensen erbij te betrekken; en juist daar het voorbeeld te geven wat echte democratisering is.

Volksgezondheid

Zo'n zelfde sector is in feite de Volksgezondheid. Dat is een belangrijk onder-

deel van de organisatie van onze samenleving, met allemachtig veel mogelijkheden voor christen-democraten om er daar bij te zijn.

Daar hebben wij ook steeds veel gedaan. Maar ook daar ervaren wij het doorschieten als het ware van onze welvaartsmaatschappij.

Enorme verwaarlozing van het gezonde leven zelf, overmaat aan medicijnen, een gemakzucht om de eerste zelfzorg uit te schakelen en maar meteen naar het knappe hoogstaande medische werk door te gaan en door te verwijzen; hoogstaande medische zorg die dan in een omvang ontwikkeld moet worden, die niet meer betaalbaar is.

Met de volksgezondheid hebben wij de afgelopen jaren hele nuttige en goede stappen in de goede richting gedaan.

Maar er zijn nog geweldige opgaven. Ja, wat maak je van tijden? Reduceer je volksgezondheid tot iets waarbij je alleen als er ziekte en problemen zijn, noodzakelijke ingrepen en operaties verricht, of proberen wij verder en dieper te graven hoe het komt, dat die vraag naar medicijnen en medische hulp en ingrepen steeds verder toeneemt in een samenleving die barst in welvarendheid?

Is het allemaal een kwestie van de mens en de economie? Neen, in de samenleving zijn er zaken in veel bredere zin aan de orde.

Ik sprak u al van de betrokkenheid bij het werk, waarbij het niet alleen om inkomen gaat.

Minderheden

Laat ik nog een ander voorbeeld noemen.

De minderheden in onze samenleving. Ik zeg het ook hier nog eens een keer uitdrukkelijk: de minderheden in onze samenleving, zij zijn in dit land relatief zo gering ten opzichte van veel grotere aantallen in andere landen. Wat hebben wij er toch vaak niet een moeite mee om ze hier te respecteren. Soms denk ik weleens: hoe moet dat nou, als ik die mensen uit een andere cultuur hier komend nog niet een klein beetje ruimte gun om zichzelf te zijn; ze dwingen zich te houden aan de spelregels van Nederland, de gewoontes en gebruiken die wij hebben. Hoe moet het voor die mensen zijn, te ervaren dat wij ons hier van wet of gebod niets aantrekken. Ik sprak u hier over. Niet alleen een kleine groep oproerkraaiers, maar ook grotere groepen van burgers die in wezen de sociale discipline, die wij aan elkaar verplicht zijn, loslaten. En dan schaam ik mij eigenlijk tegenover die mensen.

Dat moeten wij dan toch erg vreemd gaan vinden.

Anders

Wij zijn toe aan een nieuwe stijl, om in de nu voor ons liggende jaren de problemen aan te pakken. Kern ervan is natuurlijk, dat wij de problemen niet langer kunnen oplossen met de groei. Wij zitten inderdaad in de economie van het genoeg. Niet voor ieder individueel, maar de samenleving als totaal heeft zijn grenzen wat dat betreft bereikt. Maar dat betekent te méér een uitdaging om het anders te gaan doen.

Niet om te verdedigen, terugkijkend, maar om te bouwen aan de toekomst. Bouwen, voor jonge boeren, voor jonge onderwijzers, voor jonge vakmensen. Laten wij oppassen, laten wij waakzaam zijn om dat bouwen toch tijdig te beginnen, niet te lang uit te stellen. Wij worden nu al gestraft voor vloeken uit het verleden.

Ik geef u voorbeelden.

Wie in het verleden te weinig respect had voor arbeiders, vakmensen, mag eigenlijk nu niet klagen dat hij ze niet kan krijgen. Wie vandaag geen respect meer heeft voor ondernemers, moet niet klagen als zij morgen niet meer te vinden zijn.

Wat hebben wij gedaan met onze natuur? Hebben wij niet té lang nagedacht dat het slechts een enkele actiegroep was, die zich ten onrechte druk maakte? Wij zijn nu de achterstand aan het inhalen.

Respect voor het gezag. Waar het vandaag tekort schiet, zal het zich morgen tegen ons keren; zullen wij een gezag ontmoeten dat de ruimte niet meer biedt, die wij nodig hebben voor onze eigen ontplooiing.

Volkspartij

Politiek profiel van het CDA maken; een hele opgave. Geen zaak van woorden, maar van praktijk. Noest, vlijtig en geduldig. Ik zeg het Van Agt na.

Soms ook door een lijn te trekken. Gewoon een harde lijn, zoals wij deden toen wij neen zeiden tegen het neutronenwapen.

Als volkspartij aan de slag, dat is wat wij moeten doen.

Als volkspartij. Dat is niet altijd eenvoudig.

Een ieder die in de samenleving wat betekent, in organisatie of politiek, wil graag gaan horen bij dat bovenste deel van de samenleving.

En dan zeg ik u: pas op. Probeer u zelf steeds te controleren en te kritiseren. Pas op voor oogkleppen.

Als ik zo na ga, wat ik de laatste jaren – en ik noem het nu maar gemakshalve, misschien te gemakkelijk – rechts Nederland hoor zeggen van potverteren, van aardgas en daar tegelijk hoor roepen om matiging, dan wordt het mij weleens zwaar te moede.

Dan moet ik u zeggen, dat het mij opvalt dat de matigingsbereidheid bij lager betaalden, bij de gewone man of vrouw, in wezen vaak veel groter is dan bij hen die het ruimer hebben, en vooral bij hen die machtiger zijn.

Vanwaar toch die vreemde kortzichtigheid, waarbij men vergeet dat onze welvaart gebaseerd is op de produktieve basis van arbeiders, werkers, boeren en winkeliers?

Ja, dat rijk, machtig en welvend Nederland spreekt met een grote regelmaat over die zgn. verspilling van aardgasbaten. Maar, waar dacht u nu werkelijk dat het tweede huis, de te dure auto, de dubbel buitenlandse vakantie, anders vandaan komt dan uit diezelfde vetrand van onze welvaart, aardgas geheten? Om het even of het de geslaagde middenstander, de druk opererende specialist, de bankier of het sterke gezin met twee academisch gevormde ouders betreft.

Ook al dat inkomen is gebaseerd op de produktieve basis van ons land. Dus op de rijkdom van Nederland als geheel.

Verspilling, daar spreek ik eigenlijk over. Overmaat, laten wij wel zijn, bestaat alom in ons land.

Daarom die voortdurende schaamte en spanning, die wij hebben tegenover de derde wereld, tegenover andere landen.

Grenzen

Kijk, spreken wij over andere volkeren, laten wij ons dan realiseren, dat wij het hebben over samen leven. Het is een politieke opgave, er samen iets van maken.

De verbondenheid van mensen komt, of wij het nu willen of niet, immers steeds massiever op ons af.

Een uitdaging, tegelijk een enorme bedreiging. Bedreiging, zich manifesterend in wapenwedloop, omdat men denkt dat het niet anders kan. En wij zijn vaak machteloos. Bedreiging ook, omdat wij bij alle toegenomen contacten er niet in slagen om sneller die enorme kloven in welvaart te verkleinen.

Daarom komt het massief en hard op ons af. Daarom is er ook veel desoriëntatie bij jongeren, die het niet begrijpen dat daar niet aan gewerkt kan worden, dat daar zo weinig bereikt wordt.

Ik denk dat wij in de politiek moeten proberen inderdaad meer over die grenzen heen te kijken. Grenzen naar andere volkeren. Grenzen ook en vooral naar volgende generaties. Wij zeggen weleens: nee, die kleuren passen niet bij elkaar. „Die kleuren vloeken”. Weet u, wat ik denk dat vloekt?

Wat vloekt is: armoede in de derde wereld met de gewoonte om daar alleen te logeren in 5-sterren hotels. De vrouw met de te zware last op haar schouders zie je daar in die landen en je gaat er zelf heen in de eerste klas in het jetstraalvliegtuig.

En wat hebben wij dan te bieden: politieke systemen, kapitalisme, socialisme. Waar leidt dit toe? Vaak tot zweren van overdaad die zo nu en dan uitbarsten tot zweren van onderdrukking. Ook daar mogen blanke en zwarte volkeren dan uit kiezen. Dat is onzin. Een volk heeft recht een volk te zijn en niet te kiezen tussen verdeeldheid (polarisatie) of repressie. Blank en zwart. Laat ik er maar niet te veel van zeggen. Maar laten wij ons heel goed realiseren, dat wij nu eenmaal opgezadeld zitten met het gegeven dat blank en gekleurd in deze wereld nog steeds model staan voor de begrippen rijk en arm, macht en onmacht.

De geschiedenis moet het ons toch geleerd hebben; als mensen in samenlevingen op elkaar betrokken raken en dergelijke vragen van onrecht niet onderkennen, en er niet aan werken om ze weg te nemen, dan zal de rekening daarvoor een keer betaald gaan worden.

Soms denk ik weleens: moeten wij bang zijn voor die opstand of zou het een opstand van gerechtigheid zijn?

Laten wij er tenminste deze lering uit trekken: wij kunnen al die vragen weliswaar niet helemaal aan, maar laten wij er noest aan blijven werken. Als wij onze

eigen democratie serieus nemen, moeten wij dat dan toch tot uitdrukking brengen door over onze eigen schuttingen heen te kijken.

Polen

Voorzitter, op dit congres wil ik één ding zeggen, ook ter lering van onszelf, over Polen.

Het Poolse volk: onderdrukt door het Sowjet-systeem, laten wij het zeggen zoals het is, de buitengewone kleine marge om zelf iets te doen; en dan toch het kleine wonder dat binnen die staat mensen opkomen voor hun rechten; in orde, in verantwoordelijkheidsbesef komend tot resultaat.

Misschien een heel klein beetje bemoediging voor politici: zou het dan toch zo zijn dat de Poolse grondwet iets voorstelt? Zou het dan toch zo zijn dat de slotakte van Helsinki niet helemaal voor niets gemaakt is?

Zou het misschien dan toch zo zijn dat onze samenkomst straks in Madrid over diezelfde slotakte zijn betekenis heeft omdat het boze machtshebbers van boze ingrepen afhoudt?

God verhoede overigens dat dat gebeurt.

Nieuw Deltaplan

Ik ga, alhoewel dit een fusiecongres is, afsluiten met een enkel woord van dank aan onze ministers voor al het werk dat zij doen.

Men heeft er geen idee van aan welke druk ministers bloot staan, zeker in een zo open en kritische samenleving als de onze, en zeker in een situatie als nu, waarin coalitie op een zo kleine getalsmatige meerderheid berust; om dan tegen alle verschijnselen in, die ik u beschreef, een dam op te werpen tegen onmacht en polarisatie, dat is nogal wat. Ik weet dat men er vaak het zweet in de handen heeft.

Wat denkt u van onze minister van Sociale Zaken?

Hij, voorop staande voor een gelijke, eerlijke behandeling van alle groepen in onze samenleving. Voortdurend met verwijten bestookt, dat het niet zo zou zijn. Een man die overtuigd is van de noodzaak vrijheid en verantwoordelijkheid te behouden voor ondernemers en vakverenigingen.

En in mijn rede heb ik er van getuigd, hoezeer ik het met hem eens ben. Want hoe zouden wij de problemen anders kunnen oplossen.

Maar een minister ook, die te maken heeft met ondernemers die mensen weggopen; voor hen wellicht begrijpelijk, maar voor anderen onbegrijpelijk. Voor werknemersorganisaties, die menen ook niet anders te kunnen, maar vaak ook daardoor moeten berusten in onvermijdelijkheden als bedrijfssluitingen en ontslagen, waarvoor diezelfde minister dan toch de verantwoordelijkheid draagt en er ook op aangesproken wordt. En daar staat hij dan. En dan mag hij kiezen. Moeilijke zaak.

Zweet in de handen.

Ik denk dat wij als politieke groepering dat moeten delen; niet met de ene minister, maar met het hele kabinet. En over dat kabinet heen eigenlijk met allen, die die verantwoordelijkheid dragen.

Ik geef het als voorbeeld. Dan gaat het niet alleen om arbeidskostenmatiging. Dan gaat het er om hoe wij samen de hand aan de ploeg kunnen slaan. Hoe wij samen een goed plan kunnen opzetten.

Eigenlijk hebben wij behoefte aan een soort nieuw Deltaplan. Niet om de groei te verdelen, maar om de stagnatie de baas te blijven, en om niet steeds verder uit elkaar te vallen.

Aktie en discussie

1980 CDA één partij, volkspartij in dit land. Wij hadden in 1980 een eerdere gebeurtenis. Een nieuwe koningin. Zes maanden geleden in de Nieuwe Kerk. Het was haast symbolisch. Geluiden van onlust buiten de kerk. Daarbinnen een indrukwekkende toespraak van zinduiding, van samen op weg gaan, van tolerantie.

Ik denk, dat onze verbondenheid met het Huis van Oranje ook voor ons als politieke groepering verplichtingen scheidt. Verplichtingen om samen door te bouwen. Verplichtingen ook om tolerant te zijn. Tolerant ook in onze verhoudingen met andere partijen.

Niet te verketteren. Niet neen zeggen.

Natuurlijk zien wij bij die partijen blinde vlekken. Maar hebben wij zelf geen blinde vlekken? Nee, dat samen op stap gaan, geldt ook voor die tolerante houding die wij op moeten brengen.

Ik zeg er bij: wij zullen ons niet de kaas van het brood laten eten. Wij zullen ons eigen profiel maken in de samenleving. Niet alleen op het Binnenhof, maar verticaal, door het hele CDA heen in al zijn geledingen, in de gemeentes, in de provincies, in de instellingen; echt niet alleen in het bedrijfsleven, maar ook in die belangrijke sectoren daarbuiten.

Ik sprak niet voor niets over onze verantwoordelijkheden in de dienstverlening, in de volksgezondheid.

CDA in actie! Aktie en politieke discussie.

Politieke discussie niet alleen met vakmensen. Graag met jongeren, maar ook graag met ouderen. Graag met de man en de vrouw, die aan de kant staat.

Zij zien het vaak beter dan wij die teveel in het web zitten. Laten wij jongeren en ouderen, drie generaties, er in betrekken.

Waarom vind ik dat – drie generaties – zo belangrijk?

Omdat wij goed moeten weten, dat wij onderweg zijn. Niet alleen voor onszelf, maar voor een opgave naar de toekomst, dankbaar voor wat het verleden ons aangereikt heeft.

Waardevol

Vrienden, wij zijn op weg naar Hem, die reikt naar ons en die zegt: houdt elkaar vast; en die zegt: spoort elkaar aan; en die zegt: bemoedigt elkaar, kritiseert elkaar. Elkaar vast te houden. Elkaar aan te sporen. Elkaar te bemoedigen. Elkaar te kritiseren.

Niet tot verdeeldheid, maar tot een éénheid, die Zijn Naam waardig is.

Ja, tot een echt waardevolle éénheid, zo waardevol, dat die Zijn Naam waardig is.

AR-voorzitter H. A. de Boer.

Ruimte voor het eigen geluid

Toespraak ARPartijvoorzitter, Hans de Boer op het CDA-fusiecongres te Den Haag 11 oktober 1980.

De discussies zijn gesloten. De mappen met organisatievoorstellen worden opgeborgen. Wij hebben samen „ja” gezegd. Het CDA is een feit. Niemand kan het ons afnemen.

Ook de Anti Revolutionaire Partij is opgeheven. Wij willen samen met u verder gaan. Ook wij beleven deze dag als één waar naar wij hebben uitgekeken, waar naar wij hebben toegewerkt. Dit is een dag waarop de vreugde over wat tot stand kon komen mag overheersen. Piet Steenkamp, harde, onvermoeibare werker, bedankt.

Ik zou de overdracht van bijna 60.000 Anti's op een onverantwoorde manier regelen wanneer ik het bij deze inleidende woorden zou laten. U verwacht dat ook niet. Naast blijmoedige en tolerante mensen, zo heb ik de typering van onze vrienden verstaan, krijgt u ook met Anti's te maken. Lastige, kritische, vaak wat eigengereide, principieel ingestelde mensen, althans dat vinden zij zelf en zo heb ik in de loop der jaren geleerd ook vele anderen. Met al die karaktertrekken, waarvan ik vurig hoop dat ze blijvend zijn, kunnen wij elkaar alleen maar aanvullen, verrijken.

Horen wij bij elkaar?

Enkele jaren geleden opereerde er binnen het CDA een enthousiaste groep onder de leus „wij horen bij elkaar”. Hun bedoelingen waren goed. Vandaag zullen zij extra blij zijn. Toch was hun leus onvolledig. Wij behoren niet zomaar bij elkaar. Ons moeten andere zaken binden dan de eenheidsleus. Samen in één christelijke politieke beweging, is dat het dan wat ons bindt? Nee, ook dat niet. De partij is niet meer dan een middel, een instrument. Het komt op de inhoud aan. Of, zoals de filosofische schoenmaker het zei, op het binnenwerk. Het „wij horen bij elkaar” gaat eerst dan op wanneer wij in hoofdzaken dezelfde weg bewandelen, dezelfde politieke doelstellingen nastreven. Voor dezelfde zaak staan, daarin perspectief voor de toekomst ervaren.

Wij hebben de zaak op papier voor elkaar. De jaren durende discussie over de grondslag, de betekenis daarvan voor de politiek en de gesprekken over de eenheid van het politieke beleid, hebben vele uitstekende rapporten opgeleverd. De discussies zijn gesloten. Nu is de tijd gekomen dat die rapporten vlees en bloed gaan worden. De CDA-afdelingen moeten politieke werkplaatsen gaan worden. Werkplaatsen waarin het tintelt van leven, waar mensen bezig zijn met een overgave, een actiebereidheid, omdat zij diep in hun hart weten dat zij mogen werken aan de komst van het Koninkrijk waarin gerechtigheid woont. Zwakken helpen. Onmondigen stem geven. Onrecht bestrijden. Vensters openen voor hen die geen uitzicht meer zien. Machtelozen de hand bieden. Mensen, wat een uitzicht voor een politieke partij, voor het CDA!

99 EN 1

Ondanks het perspectief en die op ons afkomende opdracht in veelvoud, wordt het geen weg die met bloemen omzoomd zal zijn en waarop het applaus steeds opklaterd voor wat we allemaal klaarmaken. Ruud Lubbers heeft ons al eens voorgehouden dat applaus versuft, en hij had gelijk.

Er is zelfs vandaag niet alleen maar reden voor hoera-geroep en handgeklap. Enkele honderden leden van de ARP wensen de overstap naar het CDA niet te maken.

Dat gaat ons aan het hart en moet ons aan het denken zetten.

In het leven is het vaak het gemakkelijkst om ten aanzien van al te lastige lieden te denken „die zijn we liever kwijt dan rijk”. Dat zou zeer kortzichtig zijn. De zorg voor dat ene schaap, waarvan het Evangelie ons verhaalt, was er ook terwille van de 99 andere.

Woorden en daden

De politiek die wij voeren is niet vanzelfsprekend christelijke politiek. Die veeneenzelviging wijzen wij af.

Wij proberen samen als christenen in de politiek te staan. Dat is een immens moeilijke opdracht. Een opdracht die wij eigenlijk niet aan kunnen. Anderen verwijten ons dat ook. Dat wij te hoog grijpen, vaak de verbinding tussen woorden en daden niet weten te leggen. Dat verwijt moeten wij ter harte nemen.

Wij kunnen de opdracht als christenen in de politiek te staan inderdaad nauwelijks aan. Wij kunnen er echter ook niet onderuit. De wereld hunkert naar politici die echt vanuit het Evangelie willen werken. Bij vallen en opstaan volhouden dat ondanks falen de roeping blijft. Trouw de Heer volgen in ons leven, ons afvragen of dat wat wij voorstaan en wat er aan beslissingen op ons afkomt, de toets van kritiek vanuit de bijbelse norm kan doorstaan.

Ik wil niet onduidelijk zijn. Ons principiële gehalte wordt niet getoetst naar de woorden die wij spreken, ook dat maar er moet méér zijn.

Taak overheid?

Ik zie vier zaken op ons afkomen waar zeer in het bijzonder zal gelden of wij echt bij elkaar behoren.

Binnen de christelijke partijformatie is de eigen verantwoordelijkheid van unieke mensen en van groepen van mensen altijd zeer beklemtoond. De overheid kan niet alles, moet ook niet alles willen doen. Zij respectere de eigen verantwoordelijkheid zeer en geve daaraan ook concreet inhoud. Ontwikkelingen die de samenleving doormaakt dragen ervoor zorg dat de inhoud van die eigen verantwoordelijkheid een andere lading kan krijgen. Mij lijkt het dan ook dringend geboden, het heeft alles met onze politieke opstelling te maken, dat wij een discussie starten over de taak van de overheid in onze moderne maatschappij. Wat verstaan wij daaronder en wat niet. Een discussie die het CDA echt nodig heeft.

Voorrang

Het economisch getij verloopt. Stagnatie alom. Naar mijn vaste overtuiging dient het voor een partij als het CDA vast te staan dat zij die helemaal geen veer hebben weg te blazen nimmer de dupe mogen worden van onze verslechterende economische omstandigheden.

De voorrang voor ontwikkelingshulp, liefst nog meer dan nu, blijve gehandhaafd.

Nationaal staat de verdelingsvraag centraal. Hoe bieden wij de werklozen perspectief. Hoe houden wij de koopkracht in stand. Hoe brengen wij de inflatie en het financieringstekort omlaag. Allemaal belangrijke vragen.

Niet-actieven

Daarbij dient voor een partij als de onze vast te staan dat de werkloosheid niet zal worden opgelost door het laten zakken van hen die geen werk hebben, langdurig ziek zijn, van een uitkering leven, hen die niet in staat zijn in het arbeidsproces mee te draaien. Wij moeten offers brengen. Tot matiging bereid zijn. De sterksten het meest. Maar de band tussen actieven en niet-actieven dient niet te worden verbroken.

Kernwapens

Ten laatste. De aarde is ons ter bewoning gegeven. Wij hebben de opdracht goede rentmeesters te zijn. De aarde te bebouwen, in cultuur te brengen. Tot eer van de Naam van God, de Schepper.

De aarde wordt, als het om de roeping van christenen gaat, nimmer ter vernietiging prijsgegeven. Dat komt over een wereld die zijn opdracht verzaakt.

Het CDA-programma draagt ons op de rol van wapens, in het bijzonder van kernwapens, terug te dringen. Mij kan niet worden duidelijk gemaakt dat de rol van het kernwapen wordt teruggedrongen door er volgend jaar 48 nieuwe middel-lange afstands-raketten bij te zetten. Voor mij staat vandaag al vast dat het CDA tegen plaatsing een krachtig „nee” dient te laten horen.

Behalve een persoonlijk geluid, als voorzitter ook durven zeggen dat niet iedere Anti er zo over denkt.

Ook een vogel die in een koor zingt, zingt tenslotte zelf. Of het lied u bekoort is vers twee, maar ik meende dat het gezongen moest worden.

Schuift u dat dan maar op die gedrevenheid waar Veringa het in zijn boeiende rede op de partijraad van de KVP over had.

Eigen geluid

Een plek voor vele vogels.

Ruimte voor het eigen geluid. Dat is ook CDA.

En nu, met z'n allen aan de slag.

Er wordt op ons gewacht.

En voor diegenen die dachten dat de weg van de afgelopen dertien jaar een moeilijke en moeizame was: de komende jaren zullen nog veel moeilijker zijn. Concreet inhoud geven aan wat ons beweegt zal niet meevallen. Maar het moet. Om met een variant op onze ministerpresident te eindigen: Beste mensen zo kan het niet langer. Het moet op vele punten anders. Daar ligt onze opdracht.

V.l.n.r.: partijvoorzitter Van Zeil (KVP), Van Leeuwen (CHU) en De Boer (ARP) tekenen het fusieprotocol. Notaris Krans kijkt op de achtergrond toe.

Oproep verstaan

Toespraak van dr. L. M. van Leeuwen, voorzitter C.H.U. op het CDA-fusiecongres te Den Haag, 11 oktober 1980.

U vraagt zich misschien wel af, waarom de afscheid nemende voorzitters in de volgorde A.R.P., C.H.U., K.V.P. komen. Is het symbolisch voor het nieuwe C.D.A., zo in de trant van: de A.R.P. neemt het voortouw, de C.H.U. zit er zo'n beetje midden in en de K.V.P. heeft toch het laatste woord? Ik kan u gerust stellen. Als hier al sprake is van een symbool dan toch alleen maar voor de gedegenheid, waarmee voor het C.D.A. de beslissingen genomen worden. Bij het bepalen van de volgorde hebben we eerst alfabetisch gekeken: A.R.P., C.H.U. en K.V.P. Het alfabet geeft ook dezelfde uitslag wanneer u naar de voornamen en achternamen van de vertrekkende voorzitters kijkt: Hans, Luck, Piet en De Boer, Van Leeuwen, Van Zeil. Alsof dit nog niet genoeg was hebben we ook nog naar leeftijd en anciënniteit gekeken. De A.R.P. is de oudste partij, dan volgt de C.H.U. en dan de K.V.P. Hans de Boer is de jongste van ons drieën en Piet van Zeil de oudste, terwijl Hans van dit trio het langste voorzitter is geweest en Piet van Zeil het kortst.

Gedegenheid

U ziet het: Gedegenheid is troef bij het C.D.A. Gedegenheid was en is ook noodzakelijk. Het is niet gering, wat vandaag tot stand komt. Drie partijen met een eigen gezicht, met eigen tradities en een eigen achterban schuiven in kracht ineen. Er is in dertien jaar ontzettend veel werk verricht. Het moest goed en dus gedegen gebeuren. Zo gedegen, dat men in stad en land heel vaak verzuchtte, dat ze er aan de top toch wel lang over gedaan hebben. Maar nu is het dan toch zo ver. Het is zover. Vanuit A.R.P., C.H.U. en K.V.P. komen de mannen en vrouwen bijeen. Daarbij voegen zich de rechtstreekse leden, die al zo verlangend uitzagen naar dat erte C.D.A., dat zij zich alvast maar in een groep van ruim 30.000 verenigden. Nu komen al die mensen bijeen. Mannen en vrouwen, die ongerust waren, of het nu echt wel zou lukken; mannen en vrouwen, die verontrust zijn over zoveel dingen die in deze wereld nog fout zitten; mannen en vrouwen, die onrustig zijn omdat ze zo graag politiek aan de slag willen. In de woorden verontrust, ongerust en onrustig zit het woord onrust. Wij kunnen als mensen in deze wereld niet rusten. Wij moeten door in deze wereld in opdracht van God en van zijn evangelie. Daar vinden wij ook onze inspiratie om door te kunnen gaan. Een evangelische inspiratie, die ons allen in beweging moet houden.

Meetlat

Ik wil in dit opzicht één waarschuwing laten horen. Laten wij ons, er voor hoeden, dat wij in het C.D.A. niet aan elkaar de meetlat aanleggen van min of meer evangelische inspiratie. De basis om elkaar te vinden is het Evangelie, is God's woord. Het wordt wel erg elitair wanneer kleine groepen uit ons midden zichzelf ten opzichte van anderen een hogere inspiratie of een grotere mate van onrust aanmeten. Onrustig zijn behoort het kenmerk van ons allen te zijn. Evangelisch geïnspireerd zijn evenzeer.

Leerschool

Het is zover. Wij zijn nu bij elkaar. Wij kunnen enorm veel van elkaar leren. Dat heb ik al kunnen ervaren in de periode, waarin de fusie werd voorbereid. De anti-revolutionairen leren ons wat organisatie is. Daar hebben ze een geweldig talent voor. Ze leren ons ook, dat je in een partij heftig met elkaar te keer kunt gaan, zo heftig, dat buitenstaanders denken: „Dat houden ze nooit heel”. En wanneer dan die buitenstaanders zich ermee gaan bemoeien dan blijken de anti's altijd weer de kracht op te brengen de rijen te sluiten. Dan staan ze opeens als één man en één vrouw in gesloten gelederen naast elkaar. Dit elkaar vasthouden in tijd en in tegentijd zal ook in het C.D.A. sterk samenbindend kunnen werken. Ik heb veel van de anti's geleerd. Ik heb ook veel van de K.V.P. geleerd. Ik weet nu, dat wat men terecht als kenmerkende blijmoedigheid noemt niet vereenzelvigd mag worden met zorgeloosheid. Een lichte toets zo nu en dan, maar bewust de wens naar christelijke politiek gebaseerd op duidelijke en vaak

ontroerende trouw aan God en op devotie. Daar leer je van. Eerlijk gezegd, vind ik dat je van de K.V.P. ook kunt leren hoe je goede argumenten kunt verzamelen om duidelijk te maken, dat een bepaalde functie door iemand van de eigen groepering moet worden bezet. Ik vind het altijd weer knap, zoals ze in dat soort situaties bezig zijn. Daar kun je ook van leren.

Werkgroep O.E.Z.B.

Het is zover. Het C.D.A. is hier en nu. We staan aan de vooravond van verkiezingen. We hebben allemaal ter bestudering een nieuw concept-verkiezingsprogramma gekregen. Een programma met handen en met voeten. Een programma, dat niets omzeilt en eerlijke discussies oproept. We hadden een mooi programma „Niet bij brood alleen”. Daar mogen we echter niet bij stil blijven staan. Dan zouden we behoudend zijn. Het gaat nu om het programma „Om een zinvol bestaan”. Om een zinvol bestaan, o.e.z.b.; ik roep u op om met z'n allen als C.D.A. de werkgroep o.e.z.b. te vormen. Zo komen wij bewust in eendracht voor de Nederlandse kiezers te staan.

Oproep

Op 13 september 1980 heeft de C.H.U. zich opgeheven. Aan het begin en aan het eind van die bijeenkomst mocht ik lezen uit de Openbaringen van Johannes over de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Het gaat toch om God's Koninkrijk, dat wij verwachten. Wij bidden daarvoor elke keer wanneer wij het Onze Vader bidden. Afhankelijk van het christelijk milieu van elk onzer verschillen daarin misschien wat woorden. Maar of wij nu verzoeking of bekoring zeggen, wij vragen wel allemaal of God's rijk mag komen. In afwachting van de komst van dat Rijk mogen wij als mannetjes en als vrouwtjes instrumenten zijn van onze Heer. Als wij die oproep verstaan zal het met het C.D.A. wel gaan. Ik wens dit C.D.A. behouden vaart en God's zegen.

KVP-voorzitter Van Zeil (rechts) wil AR-voorzitter De Boer toch nog iets duidelijk maken.

Opdracht en Opgave

Toespraak op C.D.A.-fusiecongres van P. H. van Zeil, voorzitter van de Katholieke Volkspartij, Den Haag, 11 oktober 1980.

Met veel genoegen maak ik melding van het feit, dat de partijraad van de Katholieke Volkspartij op 3 oktober 1980 unaniem heeft besloten tot opheffing van de Katholieke Volkspartij en tot het aangaan van een fusie met de ARP en de CHU in het CDA op 11 oktober 1980.

Allereerst wil ik op dit CDA-congres mijn dank uitspreken aan alle leden en kaderleden van de Katholieke Volkspartij, die zich waar, hoe en wanneer dan ook voor het goed functioneren van de partij hebben ingezet, zich daarbij offers hebben getroost en veel teleurstellingen hebben moeten ervaren. Zij hebben op hun plaats en op hun wijze bijgedragen aan de vele bergen werk, die de Katholieke Volkspartij op zeer veel gebieden in haar geschiedenis, samen met anderen, heeft verzet. Daardoor hebben zij mede vorm gegeven aan de inrichting van onze samenleving.

Ook breng ik heel graag dank aan de vertegenwoordigers van de Anti Revolutionaire Partij, de Christelijk Historische Unie en de rechtstreekse leden voor de samenwerking, die sinds 1967 allengs meer gestalte heeft gekregen en heeft

kunnen leiden via een federatieve band tot de fusie van vandaag. Niemand zal het mij kwalijk nemen wanneer ik een speciaal woord van dank richt aan Piet Steenkamp, die onvermoeid en duizenden inspirerend, 13 jaar lang door het land trok en de basis legde voor het CDA. Evenmin mogen in mijn woorden van dank ontbreken, de collega's De Boer en Van Leeuwen, met wie in het afgelopen jaar, in een goede samenwerking veel werk is verzet.

Dringend beroep

Op het bureau van de Katholieke Volkspartij zijn op dit moment nog geen meldingen binnengekomen van leden die niet met ons wensen mee te gaan naar het CDA. Daarover verheugen wij ons zeer. Van deze gelegenheid maak ik overigens gaarne gebruik om het beroep, dat mijn collega De Boer van de ARP heeft gedaan op die leden van zijn partij, die nog niet hebben kunnen besluiten om mee te gaan naar het CDA, van harte te onderschrijven.

Oók ik reik hen de hand en vraag ze vriendelijk maar niet miner dringend, met ons mee te gaan. Hun eventueel niet meegaan doet ook ons pijn. Wij hebben de inbreng in het CDA van alle leden van de ARP de CHU en de KVP en van alle rechtstreekse leden, bijzonder hard nodig.

Discussies

Wij zijn het met elkaar eens geworden over de grondslag alsmede over het functioneren van die grondslag, zowel binnen de partij als in onze politieke activiteiten. Wij zijn er ons bovendien in geslaagd om in de Nota van Uitgangspunten ons politiek beleid voor de tachtiger jaren neer te leggen. Daarom twijfel ik er niet aan, of wij zullen óók in de toekomst, in een open overleg, er in slagen tot een goed en waarachtig CDA-beleid te komen.

Het is onmiskenbaar, dat er verschillen zijn in denk-, leef- en cultuurpatronen, die aanleiding kunnen en zullen zijn voor het ontstaan en bestaan van spanningsvelden. Dat is op zich niet ongezond. Zo'n situatie kan zelfs leiden tot intense en intensieve discussie over belangrijke zaken. Dat soort discussies past bovendien in een partij, die ook intern democratisch wil functioneren. Een belangrijke voorwaarde acht ik wel, dat dat soort discussies intern wordt gevoerd en niet via de publiciteit.

Een belangrijke opdracht voor allen, die in het CDA gaan functioneren is voorts, er voor te zorgen dat het CDA de mogelijkheid biedt dat eenieder zich kan herkennen. Dat zal veel stuurmanskunst en wijsheid vragen. Gelet op de inhoud van de samenwerking in de achter ons liggende jaren twijfelen wij er niet aan of het CDA zal die belangrijke opdracht kunnen vervullen.

Geen nooduitgang

Van de gelegenheid van dit congres wil ik graag gebruik maken om nog een keer te zeggen, dat het CDA voor de KVP géén – en evenmin voor de andere partijen – nooduitgang is geweest. Juist in deze dagen zijn soortgelijke opmer-

kingen, met name over de KVP, nog wel eens gemaakt. Die opmerkingen doen ernstig tekort aan de intensies waarmee de KVP aan het proces van samenwerking met de ARP en de CHU is begonnen. Die opmerkingen zijn ook historisch onjuist.

Immers, vóór er sprake was van de oprichting van de ARP en vóór er sprake was van een organisatorisch verband van katholieken op politiek gebied, legde een van de grondleggers van de Katholieke Politieke Partijcombinatie, dr. Herman Schaepman, bij dr. Abraham Kuyper voorstellen op tafel om tot een christelijke volkspartij in Nederland te komen.

Ook in 1945, in 1952, in 1963 en 1965 werd binnen de KVP gesproken of de wenselijkheid en de mogelijkheid om tot een christen-democratische politieke partijformatie in Nederland te komen. In al deze gevallen werd de wenselijkheid uitgesproken, maar werden de mogelijkheden nog niet reëel aanwezig geacht. De eerste gesprekken konden pas starten in 1967. Ik voeg hier onmiddellijk aan toe, dat initiatieven daartoe bepaald niet alleen van de kant van de KVP zijn gekomen.

In laatst genoemd jaar mocht worden vastgesteld, dat de verhouding tussen de reformatorische en de katholieke christenen in Nederland, zeer aanzienlijk verbeterd was, terwijl er bovendien sprake was van bijzonder goede ervaringen in de samenwerking met ARP en CHU op Europees en internationaal niveau.

Perspectieven

Intussen staan de christen-democraten in Nederland voor bijzonder grote opgaven. Er zullen moed en karakter nodig zijn, terwijl een maximale dienstbaarheid niet gemist kan worden. Is dit allemaal al nodig om de geloofwaardigheid van de politiek en de politici op peil te houden, deze eigenschappen zullen met name nodig zijn voor christen-democratische politici. Met name van christen-democraten in de politiek verwachten de mensen heel erg veel. Uitgerekend wij zullen in staat moeten zijn een handreiking te bieden aan zwakkeren in de samenleving, zowel hier als elders.

Heel speciaal zij verwachten van ons het bieden van een perspectief op een menswaardiger en gelukkiger leven.

Het zal de christen-democraten in de eerstkomende jaren, uitgaande van onze opvattingen over normen en waarden in het leven, in het bijzonder moeten gaan om het doortrekken van de lijnen van democratisering, van de sociale ontwikkelingen, in de ontwikkelingssamenwerking, op het terrein van de Europese samenwerking en dat van het Atlantisch bondgenootschap, met betrekking tot de mensenrechten en het handhaven van de plaats en de positie van het bijzonder onderwijs.

Wij leggen in deze tijd de grondslagen voor het huis van de toekomst waarin de jeugd van nu, straks zal moeten leven. Voor die geweldige opdracht wensen wij u, vanuit de KVP, allereerst zegen toe, alsmede veel sterkte en wijsheid, succes en voldoening.

Steenkamp tekent de notariële akte tot wijziging van de statuten. CDA-secretaris Krajenbrink (links) en AR-voorzitter De Boer kijken toe onder het toezien van mevr. Van Zwieten van het notaris-bureau Krans.

„Gij zult Mijn Getuigen zijn”

Afscheidsrede CDA-voorzitter prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp op CDA-fusiecongres, 11 oktober 1980 te Den Haag

Mijn woorden nu beschouw ik als de laatste zinnen van een inleiding, die wij met elkaar hebben geschreven. De inleiding is ten einde. Vandaag begint het eerste echte hoofdstuk van het CDA. Daarom geldt voor een aantal bestuursleden het woord van Shakespeare: „De dienaar gaat, de dienst blijft ongeschonden”. Het CDA kwam tot stand door de inzet van heel velen vanuit het land. Vanuit de gemeenten en provincies, de Kuyperstraat, de Mauritskade, de Wassenaarseweg tot en met Binnenhof en Catshuis. Zij allen hebben bouwstenen aangedragen jaren lang. Niemand zal ooit kunnen uitleggen hoeveel offers in talloze gezinnen voor het CDA zijn gebracht.

Ik wil uiting geven aan gevoelens van grote dankbaarheid jegens alle medewerkers en hun familieleden, die tijd, zorg en energie gaven voor het CDA. Het is mij volstrekt onmogelijk om namen te noemen. Ik wil hier in uw midden echter wel uitdrukkelijk zeggen dat ik in de afgelopen jaren de levende waarheid en

werkelijkheid heb ondervonden van de kernwoorden uit Johannes 15: „Zonder Mij kunt gij niets doen”.

Terugzien of verder kijken?

Ik koos voor het perspectief en het doortrekken van lijnen. Een kristallisatie van ervaring en verwachting. Zij, die immers van de geschiedenis niet willen leren, zullen haar opnieuw moeten beleven. Welnu, dat wens ik niemand toe. Staande op het kruispunt waag ik het om in **zes korte trekken** het **signalement** van het CDA te geven:

Grondslag

Het CDA is een andere partij dan de collegapartijen in het politieke krachtenveld. De extra dimensie zit in plaats en betekenis van onze grondslag. Ons identiteitsbewijs is tweedelig. Dertien jaar ontwikkeling naar het CDA zijn daar ten overvloed nog eens een duidelijk bewijs van. De Bijbel, waarvan de partij (dat kan ik vandaag zeggen), waarvan de partij uitgaat, pakt de gehele mens. Hij doordringt alle leven en werken en derhalve zeker ook de politiek.

Op onze congressen zongen wij telkens weer de lofzang „U zij de glorie”. Wel: „U zij de glorie” en het „We shall overcome” horen bij elkaar. Het één kan niet zonder het ander.

Tussen alle bestaande godsdiensten is het Christendom uniek in zijn nadruk op de praktijk van sociale deugden. De echo van Paulus' brief aan de Corinthen heeft altijd vanuit de Christelijke wereld, soms zwak, dan weer feller, geklonken. De door de wereld heengaande golf van jezelf zijn, het ik-tijdperk, is dan ook volstrekt strijdig met die traditie. Hij staat lijnrecht tegenover het willen leven in overeenstemming met Gods wil.

Ik sprak u op een vorig congres al eens over de veranderde positie van de kerken in een gesecculariseerde wereld. Een feit met grote gevolgen. Een christelijke politieke beweging zal derhalve juist meer dan vroeger de evangelische noties via bestuur, beleid en wetgeving gestalte moeten geven.

Hervormingen

Het CDA is een partij, gericht op hervormingen en veranderingen. Wij willen bijbelse waarden als gerechtigheid, verantwoordelijkheid en solidariteit vertalen en toepassen dichtbij en veraf op alle terreinen van de samenleving.

Bij het uitwerken van die sleutelbegrippen moeten wij keuzes maken, prioriteiten stellen en bestaande verhoudingen herwaarderen. Telkens opnieuw.

Enkele voorbeelden:

- De laatste gegevens over de ontwikkelingslanden wijzen op een stijging van ondervoede mensen van een half miljard in de zeventiger jaren tot 1,3 miljard in 2000. Voor velen betekent onze actie het verschil tussen leven en dood, soms zelfs voor een hele natie.
- Overal in de wereld is ademloos de strijd van de Poolse arbeiders gevolgd. Kijken wij verder naar een goede economische orde voor de komende decennia! Ook in Oost-Europa zoeken zij wegen waarbij sturing van de

economie, decentralisatie, gespreide verantwoordelijkheid en medezeggenschap van de bedrijfsgegoten gecombineerd worden.

- De detente tussen oost en west wordt van verschillende kanten bedreigd. Bedreigd wordt ook het wankel nucleaire evenwicht. De mogelijkheid van een kernoorlog komt immers naderbij door de veronderstelling van één kant dat de ander zich opmaakt voor de eerste slag. Degenen, die detente en verdragen tegenhouden hebben hier een verschrikkelijke verantwoordelijkheid.
- Bedreigingen Noord-Zuid en Oost-West, maar ook in eigen land als het gaat om democratie. De principiële weigering om gehoor te geven aan rechterlijke uitspraken tast onze democratische orde aan en is echt een aantal stadia te ver in een tijd waarin rond ons staatkundig bestel reeds heel wat veranderd is.
- Onze welvaartsstaat en ons stelsel van sociale zekerheid (het beste van de wereld) zijn opgebouwd in een tijd van onafgebroken sterke economische groei tijdens die lange Sinterklaasavond. Nu is de groei vrijwel voorbij. Dat heeft onverbiddelijke consequenties en er kan nog slechts over verdeling en situering van de maatregelen gesproken worden. De maatregelen zelf zijn onontkoombaar.
- Daarnaast eist de werkgelegenheid de revitalisering van de industriële sector. Daarheen de middelen, die indirect andere sectoren en een deel van onze welvaartsstaat in stand kunnen houden. Een geweldige krachtsinspanning, vergelijkbaar met ons eensgezinde antwoord op de watersnood en het daarop volgende Deltaplan is daarvoor onontbeerlijk.
- Jarenlang keken wij wat smalend naar de economische ontwikkeling in Engeland, de Engelse ziekte, en hadden wij scherpe kritiek op de kortzichtigheid van de politici in de Weimar-republiek. Waren zij blind, hoe konden zij het zover laten komen en hoe konden zij zó ter zijde blijven staan? Passen wij op! Als ik kijk naar onze economie en onze rechtsstaat dan ken ik geen periode in onze vaderlandse geschiedenis, waarin wij zulk een poging tot collectieve zelfverwonding hebben ondernomen als nu het geval is.
- Ik noem u enkele grote terreinen van zorg en dan ga ik niet verder in op de emancipatie van de vrouw, waarbij het CDA een belangrijke bijdrage moet leveren; het probleem hoe we in 1990 energie zullen hebben, ons antwoord op de technisch-electronische vloedgolf enz. . . .

Telkens komt de vraag; „waar staat het CDA?”

Plaats overheid

Bij alles is essentieel de plaats van de overheid.

In onze moderne democratie bmerken wij opnieuw het tegenspel tussen groepsinteressen en het algemeen belang.

De overheid staat voor het bonum commune, voor de res publica, voor het geheel meer dan de optelsom van de delen.

Iedereen zorgt voor zichzelf maar het zicht op het grotere geheel lijkt nauwelijks aanwezig. De verantwoordelijke maatschappij lijkt weggezakt achter de horizon.

Congresvoorzitter Janssen van Raay overhandigt Steenkamp het ondertekende fusie-protocol. Dertien jaar arbeid wordt bekroond.

Wegebben van verantwoordelijkheidsgevoel leidt tot de situatie, dat het algemeen belang in de strijd van de groepsbelangen niemandsland is geworden. Wie komt er dan op voor het grotere geheel, wie accepteert de gevolgen als de staat ten ondergaat of tot speelbal verwordt? Iedereen op zijn beurt krijgt daarvan de rekening thuis.

Wij moeten vanuit onze verantwoordelijkheidsfilosofie dat niemandsland binnentreden. Daarvoor is echter wel moed nodig, want in de nabij liggende loopgraven vinden wij de groepen opgesteld.

Ons antwoord ontleen ik aan Calvijn en nu eens niet aan de bonum-communeleer van Thomas van Aquino.

Calvijn heeft ons voorgehouden dat de gemeenschap geen last is, waaronder men moet lijden. Neen, het is een gemeenschappelijk werk, waaraan iedere enkeling moet meewerken.

Het democratisch bestel betekent regeren door overtuigen. Regering en partijen moeten dus voortdurend bezig zijn om te appeleren aan de burgers. Alleen door overtuigingskracht kan de democratie in de bevolking geplant blijven.

Die inplanting is te meer noodzakelijk als ik nog eenmaal kijk naar de vier sleutelproblemen die bepalend zijn voor de toekomst:

- de kloof noord-zuid, waarover we alleen met schaamte kunnen praten;
- de verhouding oost-west;

- de sombere situatie van de werkgelegenheid en
- de sluipende aantasting van onze rechtsorde.

Wie denkt hier niet aan de vier ruiters van de Apocalyps?

Toch moeten wij die bedreiging beschouwen als een uitdaging en moeten wij ze ombouwen tot een opdracht.

Daarvoor moeten wij ieder voorstel beoordelen; iedere weg bezien, ieder middel toetsen, iedere verhouding herwaarderen en ieder groepsbelang ter zijde stellen.

Plaats van het CDA

Een oude strijdvrage heeft betrekking op onze plaats in het politieke krachtveld. Het CDA kent geen structurele bondgenoten, noch PvdA, noch VVD of D'66 komt daarvoor in aanmerking. Als we denken in deze categorieën dan weet ik wel wie onze natuurlijke bondgenoten zijn, nl. de zwakken en rechtelozen dichtbij en veraf. De zorgen in de wereld behoren de zorgen van het CDA te vormen. Als ergens mensen in de klem zitten, onrecht zijn, weerloos blijken, dan moeten wij de barmhartige Samaritaan zijn.

Als ergens mensen gemarteld worden of in nood verkeren dan moeten wij in het CDA zelf de pijn in ons lijf voelen.

Vorig jaar schreef een medewerker van de Amerikaanse ambassade over zijn persoonlijke jeugdervaringen. Ik citeer: „In de tijd van strikte rassenscheidingen waren er verscheidene plaatsen waar je als zwarte moest wachten tot de blanken de bus binnen waren. Vervolgens mocht je als zwarte passagier tussen de blanken door schuifelen naar de plaatsen achterin, die voor zwarten waren bestemd. Nooit vergeet ik de vele keren dat ik, als jongen in Memphis Tennessee, zo stapje voor stapje mijn weg moest vinden door een volle bus of tram. Vaak was het „zwarte deel” al vol als je er kwam en dan moest je maar proberen waar je kon staan zonder een blanke te beledigen”.

Memphis bestaat nog op allerlei plaatsen in de wereld en . . . in ons eigen land. Waar is het CDA?

Waar is de herinnering aan de barmhartige Samaritaan?

Over natuurlijke bondgenoten gesproken!

Het volgen van deze kompasnaald is voor het CDA wezenlijker dan elke keer weer mee te doen aan het nationale gezelschapsspel, dat herinneringen aan mijn jeugd oproept: „Jan gaat met Marietje”.

Wat een verspilde energie en wat een speculaties, terwijl er zoveel ontrechten en weerlozen zijn dichtbij en veraf, die geen vrienden hebben.

Laat het CDA hun vriend zijn . . .

Mentaliteit

Ik sprak u over de natuurlijke bondgenoten. Daaruit spreekt een mentaliteit. Deze mentaliteit geldt ook naar binnen toe. Woorden wekken, maar voorbeelden trekken. De doorwerking van de grondslag (en dat is toch onze typisch eigen dimensie) heeft ook zijn onverbidelijke consequenties voor onze eigen mensen in hun persoonlijk gedrag.

Ik weet dat een aantal uwer mij ook hierin naïef zal vinden. Dan sterk ik mij echter met het woord van de raspoliticus Franklin Roosevelt, die zei dat „in de politiek idealisme en naïviteit synoniem zijn”.

De mentaliteit van de Bijbel richt zich ook op het persoonlijk gedrag. Ambities, macht, betrouwbaarheid. Wat onder meer Jacobus zegt over kwade tongen, wat elders gezegd wordt over aanzien, eerste plaatsen, over soberheid, over slechte bedoelingen, onthechting, partijschap, over het zichzelf uitnemender achten dan een ander, vergeving, over het vermijden van tweedracht, moet, ja moet vooral ook gelden voor degenen die een christelijke politieke partij waar dan ook vertegenwoordigen.

Dat zijn verplichtingen, die we hebben te aanvaarden, als we kiezen voor een partij met dit uitgangspunt. Zij zijn belangrijker dan politieke beleidsonderdelen. Vergeet niet dat velen rondom ons alleen maar wachten op de verdere bevestiging van de volkswaarheid, dat het CDA een rommeltje is, en dat hun woorden anders zijn dan hun daden. Daaraan voet geven is ondermijnen van onze eigen opdracht.

Verdraagzaamheid.

Het CDA komt voort uit vier groeperingen, waarvan er 3 samen al 250 jaar oud zijn. Het is een brede volkspartij met een extra dimensie. Dat vereist een maximum aan verdraagzaamheid. Zo niet dan is het gevolg een volstrekte versplintering.

De paradox is dat juist de ruimte voor elkaar de krachten geeft om samen te werken en dat gebrek aan ruimte krachteloos maakt.

Willem van Oranje streed zijn gehele leven voor een bestel met bescherming van de minderheid. „Vrijheid is altijd vrijheid voor anderen” was zijn devies. In tegenstelling tot velen zijner tijdgenoten pleitte hij voor samenwerking tussen Calvinisten en Katholieken, maar hij zag scherp dat zulks alleen kon binnen een groter geheel als men elkaar verdraagzaam bejegende.

De vader des vaderlands heeft zijn leven geofferd, niet alleen voor de vrijheid van ons land, maar evenzeer voor de verdraagzaamheid op godsdienstig gebied.

Het is goed dat vandaag nog eens te bedenken.

Om de herinnering aan hem levendig te houden zal ik na afloop van dit Congres aan onze fractieleider in de Tweede Kamer een geschenk meegeven voor de fractiekamer. Het is een afbeelding van Willem van Oranje, vader des vaderlands en apostel van de verdraagzaamheid.

Wij zullen in de toekomst nog dikwijls aan de media stof aandragen voor incidenten ten gevolge van „het zogenaamde roomse machtsdenken of de heersdrang van een minderheid”.

Het is goed daarover ook vandaag geen illusies te hebben.

Het gaat er om dan toch elkaar te zoeken en niet via de media de ander aan te klagen of voor procureur-generaal te spelen.

Wij leven in een staatkundig bestel waar de publiciteitsmedia een zeer grote en eigensoortige macht uitoefenen.

Een conflict maakt een goed verhaal in onze incidentendemocratie.

Ik wil er nog eens op wijzen dat christen-democraten die elkaar te snel en soms ten onrechte publiekelijk aan de kaak stellen of eenmans-acties ondernemen zich goed bewust moeten zijn van de negatieve uitstralingskracht van hun daden.

Ziet eens hoe zij elkaar plukharen, is de begrijpelijke conclusie.

Weegt deze schade op tegen een primaire reactie, een begrijpelijke emotie, of de verlokkingen van een ego-trip?

Kennis van elkaar, de bereidheid om in elkaars huid te kruipen absolute voorwaarde.

Absolute voorwaarde vandaag en morgen. Wij nemen immers duidelijk waar het terugtrekken op oude stellingen en een nieuw isolationisme.

Daarnaast is helaas een synthese tussen wat ik zou willen omschrijven als de kerk van de verrijzenis en de kerk van de bevrijding nog lang niet in zicht.

Historische noodzaak.

In zijn boeiende verhandeling over Calvin schrijft de cultuur-historicus Burckhardt, dat de volgelingen van de grote meester op vele terreinen in hun denken uiteen zijn gegaan maar dat één principe gemeenschappelijk is gebleven, nl. het geloof aan het recht op verzet eerst in naam van de goddelijke wet, later in naam van het geweten.

Als we zulke gegevens meenemen in ons denken en we zien welk een theologische crisis zich in de gehele christelijke wereld afspeelt, dan zeg ik met de publicist Rijnsdorp in Nederlandse Gedachten van 21 juni jl.: „dat in deze situatie een verenigd CDA een historische noodzaak is, waarbij men welbewust een complex van ernstige verschillen als erfenis aanvaardt”.

Hij voegt er aan toe dat hij de niet overhaaste fusie ziet als een onvermijdelijk avontuur en als een avontuurlijke onvermijdelijkheid.

Dit avontuur moeten wij samen beleven. Dat kan ook als wij telkenmale wel indachtig blijven dat de brief aan de Corinthen van de grootste avonturier uit het jonge christendom, de indrukwekkende apostel Paulus, ook voor de CDA-leden werd geschreven.

Getuigend element

Uit het voorgaande volgt dat een getuigend element bij het CDA behoort. Wij immers willen de evangelische waarden gestalte geven. Getuigenis en daadwerkelijke politiek zijn wel te onderscheiden, maar niet te scheiden. Degenen immers, die dagelijks in het politieke veld staan, weten dat er een voortdurende botsing, confrontatie en daardoor ook beperking blijft.

Compromissen, coalities, regeerakkoorden, boven-nationale afspraken, haalbaarheid, financiële ruimte, menselijk optreden, tactiek, kansen en mogelijkheden. Woorden genoeg die grenzen aanduiden. Die zijn op zichzelf niet verwerpelijk, zij houden immers rekening met wat anderen soms terecht willen en denken. Wensen en grenzen moeten in verdraagzaamheid een voortdurende bron van discussie blijven.

Gij zult Mijn getuigen zijn"

Een echt persoonlijk woord, het laatste in mijn functie.

Enige tijd nadat ik mijn direkte arbeid voor het CDA in wording begon, mocht ik een rede houden voor de KVP-partijraad in Tilburg op 8 juni 1968. De rede ging uit van mijn liefste bijbelwoord „Gij zult Mijn getuigen zijn” en mondde uit in een oproep om een christen-democratische partij te stichten met een sterk politiek profiel.

Ondanks alle tegenslagen, verschillen en lange duur zeg ik nog harder dan in '68 dat er nu behoefte is aan een moderne christen-democratische partij, die de evangelische waarden vertaalt voor onze samenleving.

Ik citeerde u het bijbelwoord dat voor ons allemaal een opdracht bevat, een gave en opgave tegelijk.

Mijn vurigste wens voor het CDA in de toekomst is, dat mensen rondom en na ons ondanks alle kritiek toch zullen oordelen dat wij getracht hebben in ons beleid en in ons handelen die opgave waar te maken. Die opdracht werd aan ieder van ons gegeven door degene, die zin verleent aan ons werken en die aan het begin en het einde van ons leven staat.

Partijgenoten, leden van het CDA, vergeet het nooit:

„Gij zult Mijn getuigen zijn”.

De nieuw gekozen CDA-voorzitter Piet Bukman (links) ontvangt de hamer van de scheidende voorzitter Piet Steenkamp.

De politieke rol van de partij

Toespraak van de nieuwe CDA-voorzitter Piet Bukman op het fusiecongres van het CDA op 11 oktober 1980

Gelukkig wisten we dertien jaar geleden niet hoeveel tijd het zou vergen om het CDA tot stand te brengen; anders waren we er wellicht nooit aan begonnen of met meer aarzeling; hoewel dat bijna niet kan. Achteraf bezien is het zo erg niet, dat het lang heeft geduurd. Een politieke beweging als de onze zou namelijk geen stand houden als zij niet gebaseerd was op een wilsovereenstemming tussen de leden van de drie partijen en de rechtstreekse leden. Daar moet men de tijd voor nemen. Niet teveel, maar zeker niet te weinig.

Ik wil mij om te beginnen graag aansluiten bij allen die vandaag de lof hebben gezongen van alle werkers in het fusieproces; alle bestuurders en politici, plaatselijk, regionaal en landelijk; alle functionarissen, die dubbele dagtaken hebben gehad. Deze lof geldt uiteraard in het bijzonder Piet Steenkamp, die al die jaren nooit heeft getwijfeld aan het welslagen van de operatie; het moest en het zou. Als bijna iedereen zei: Professor, het wordt schemerdonker, was Piet Steenkamps reactie: u maakt een verkeerde taxatie, het wordt schemerlicht. Alle werkers, hartelijk dank.

Politiek functioneren

Het zou heel logisch zijn als de dag van vandaag bij velen een reactie zou oproepen in de zin van: hèhè, dat is klaar; benen achter de kachel, een flinke borrel en laat nou een ander het maar eens doen. Zo'n reactie, hoe begrijpelijk ook, zou levensgevaarlijk zijn voor het CDA. Velen zouden vanaf vandaag kunnen gaan rusten op welverdiende lauweren. Voor velen zou het bezit van de zaak het einde van het vermaak kunnen zijn. Ik zou daar enerzijds erg veel begrip voor willen hebben – er is tenslotte wat afgezwoged – maar er tegelijk ernstig voor willen waarschuwen, omdat de dag van vandaag weliswaar een mijlpaal is, maar niet de laatste. Het klinkt een beetje ondankbaar tegenover degenen die met eindeloos veel idealisme en geduld aan de gang zijn gebleven, de ene hobbel na de ander nemend, maar toch zou ik de stelling willen verdedigen, dat het nu pas echt begint; d.w.z. het politiek functioneren van het CDA als partij. Dat is een wat verwaarloosd terrein. Natuurlijk niet willens en wetens, maar als het ware door de nood gedwongen. Het eenwordingsproces in organisatorische zin heeft de afgelopen vijf à tien jaar de gemoederen zo bezig gehouden, dat het er soms de schijn van had, dat de fusie een doel op zichzelf aan het worden was en dat daarom het plaatsen van de komma's en punten een zaak van de hoogste orde was. Ik zeg daar geen woord kwaad van; zo'n proces hebben we met z'n allen moeten doormaken. Het politiek functioneren van de partij is er echter wat door in het gedrang gekomen en dat mag niet. Onder normale omstandigheden is het zo dat de partij de politici in alle lagen opduwt of opstuwt in een bepaalde politieke richting. De laatste jaren hebben we nogal eens het omgekeerde meegemaakt namelijk dat de politici de partij op steeptouw hebben genomen. Dat moet natuurlijk niet; de partij moet de stuwende kracht zijn. Dat is de politieke rol van de partij. De partij is er niet alleen voor het applaus en voor de centen.

Karakterbepaling

Ik zou graag dat politiek bezig zijn van de partij, zoals ik die voor de toekomst zie aan de hand van een paar thema's nader willen verduidelijken. In dit verband allereerst iets over het karakter van de partij. Het CDA wordt nogal eens gekarakteriseerd als een middenpartij. Dat gebeurt zowel door buitenstaanders die mogelijk niet beter weten als door eigen mensen wat erger is. Het midden is machtig, zo zegt men, dus het midden is prachtig. Het midden is veilig, zo zegt men, dus het midden is heilig. Het midden is comfortabel, dus het midden is valabel. Je kunt niet om het midden heen als je dit land wilt regeren. Dat is ook zo iets. Je kunt vanuit het midden alle kanten op, zelfs de goede. Wat vinden we daar nu van? Dat het CDA in een aantal kwesties een koers volgt die ergens ligt tussen die van links en rechts, maakt de partij in ieder geval niet tot een middenpartij. Het karakter van onze partij wordt daar namelijk niet door bepaald maar door grondslag, program en uitgangspunten – politieke overtuiging – het verkiezingsprogram en de wijze waarop in de praktijk politiek wordt bedreven. Dit laatste noem ik er bewust bij.

Zo'n karakterbepaling laten we dus niet door anderen doen, maar die maken we zelf. Profileren doen we in eigen beheer. Wij zullen soms extreem zijn, dan weer gematigd. Wij zullen nu eens flink doordrammen, dan weer meegaand zijn. Wij zullen nu eens behoudend zijn, dan weer vooruitstrevend. Wij zijn een en ander echter nooit en te nimmer op voorhand, maar alleen als een christendemocratische visie een bepaalde opstelling vereist. Dat betekent dat we ons er ook wel voor zullen wachten de natuurlijke tegenspeler of de vanzelfsprekende bondgenoot van andere partijen te worden.

Geen schema's

Ik denk dat onze christelijke grondslag en de daarop gebaseerde politieke overtuiging impliceert dat we in principe bereid zijn met alle democratische krachten in dit land mede-verantwoordelijkheid te dragen. Dat heet in de wandeling onduidelijk. Ik begrijp dat nooit zo goed. Dat heet onduidelijk omdat men, sprekend over de politiek helaas dikwijls niet veel verder komt dan denken in versimpelde en bovendien sterk verouderde links-rechts schema's. Kenmerkend voor de christen-democratie in dit land is altijd geweest dat zij zich niet in zo'n schema laat vangen, omdat dat niet strookt met haar eigen karakter, en niet past bij haar eigen profiel. Geen beter middel overigens om het eigen profiel duidelijk te maken dan het opnieuw politiek-inhoudelijk optuigen van onze partij. Ik zei reeds, dat daar de laatste tijd te weinig van terecht is gekomen. De wetenschappelijke instituten hebben een schat aan studies het licht doen zien – daar is gewerkt! –, maar die hebben binnen de partij tot op heden onvoldoende gefunctioneerd. Dat is jammer. De weg naar de boekenkast werd veel te vlug gevonden. Het gaat nu en bij voorrang om de verdere uitbouw van de politieke overtuiging. Wij beschikken met onze 163.000 leden – dat is wat – over een geweldige hoeveelheid werkkraft en denkkraft, een zeer brede deskundigheid en over een onvoorstelbare hoeveelheid goede wil. Dat alles te mobiliseren voor het verder inhoud geven aan onze CDA-politiek is een opgave van de eerste orde.

Achterliggende vragen

Over welke vragen gaat het dan? Natuurlijk over het al dan niet plaatsnemen van nieuwe atoomraketten – om maar eens een voorbeeld te noemen – maar zeker ook om de achterliggende vraag wat wij willen verdedigen, wat dat ons waard is en welke risico's we willen lopen bij de keuze van bepaalde middelen. Die achterliggende vragen hebben in de partij onvoldoende gefunctioneerd, vind ik. Over welke vragen gaat het dan? Niet alleen over het vasthouden van de binding tussen sociale uitkeringen en het minimumloon, maar vooral om de vraag wat we met ons hele stelsel van sociale zekerheid aan willen, waar het toe moet dienen, hoe de relatie tussen sociale zekerheid en persoonlijke verantwoordelijkheid ligt. En hoe wij dat moeten combineren met het afkicken van de groeiverslaving. Daar gaat het om!

Over welke vragen gaat het dan? Over het al dan niet ontruimen van De Grote

Keizer? Natuurlijk! Maar niet minder om de vraag hoe wij de verhouding tussen overheid en burger zien, hoe wij tegen burgerlijke ongehoorzaamheid aankijken, welke vormen van actie aanvaardbaar zijn en wat wij verstaan onder overheidsgezag.

Om welke vragen gaat het? Ik zou nog een rij voorbeelden kunnen noemen. Er ligt een veelheid van werk op ons te wachten. Wie dragen de verantwoordelijkheid voor de sociaal-economische ontwikkeling in ons land en hoe verhouden de verantwoordelijkheden zich onderling. Centraal sturen of niet? Wat moeten we aan met de vrijwel autonome ontwikkelingen van wetenschap en techniek en wie bepaalt er nou eigenlijk of resultaten mogen worden toegepast. Hoe kijken we aan tegen het gezin in relatie tot andere typen samenlevingsvormen. Is een verdere vervolmaking van de verzorgingsstaat gewenst of komen we terecht in een ongewenste verhouding tussen particulier en collectief? Natuurlijk gaat het er bij een verder uitwerken van deze vragen niet om de front-politici voor de voeten te lopen. Integendeel. Het gaat erom allen die praktisch politiek verantwoordelijkheid dragen in vertegenwoordigende functies bij hun werk in de Nederlandse politieke arena een duidelijke background te geven en ze inhoudelijk de kaders te verschaffen waarbinnen de partij ze graag ziet functioneren.

Eénzijn of eens zijn

Als we met deze activiteiten aan de slag gaan in alle partijgeledingen, waarbij ons wetenschappelijk instituut z'n hooggewaardeerde en krachtige inbreng hopelijk zal blijven leveren, kunnen we tegelijk werken aan de politieke eenheid binnen de partij, want ook dat is erg urgent. Al wordt er nogal eens somberder gekeken dan nodig is.

Het is waar: onze partij kent verscheidenheid in denken, verscheidenheid in politieke herkomst. Die verscheidenheid wordt eenvoudigheidshalve dikwijls geëtiketteerd met KVP, CHU of AR. Voor een deel is dat terecht. Er zijn tussen de drie hoofdstromingen en de rechtstreekse leden, die vanaf vandaag samen onze partij vormen verschillen in geestelijke achtergrond, politieke opvattingen, traditie, methode van werken. Ik weet echter wel zeker dat binnen elk van deze hoofdstromingen en ook in de groep van rechtstreekse leden vergelijkbare verschillen aanwezig zijn als tussen de delen onderling. Laten we verschillen niet op voorhand onoverbrugbaar verklaren, zoals zwartkijkers dezer dagen weer niet kunnen nalaten, maar aan de slag gaan. Dialogen binnen onze partij-organisatie zijn een onmisbaar middel om uiteindelijk toch tot gezamenlijke politieke lijnen te komen. Het éénzijn moet natuurlijk ergens op gebaseerd zijn; het hebben van dezelfde grondslag is niet voldoende. Het over alles eens zijn is echter ook weer niet nodig. Niemand heeft dat in eigen kring ooit beleefd! En het is voor een partij als de onze ronduit slecht het éénzijn op basis van het eens zijn te forceren. De spanning tussen belijden en beleid, tussen beginsel en praktijk is er en zal blijven en zal nooit door iedereen op dezelfde wijze worden beleefd. Dit geldt temeer voor de fase, waarin onze partij zich bevindt.

Optuigen en overtuigen

De fase van het politiek optuigen van de partij moet niet worden gekenmerkt door het elkaar politiek aftuigen, maar door het elkaar politiek overtuigen. Wezenlijke solidariteit betekent grote openheid, grote verdraagzaamheid en grote bereidheid zich in de gedachtengang van anderen te verplaatsen. Zulke dingen dienen de christendemocratie in ons land meer, dan het elkaar etiketteren en de maat nemen. Aan elkaar afbreuk doen is geen kunst en dient bovendien meestal geen positief doel.

Geen loopeend

Ik weet dat het gevaarlijk is over vleugels te praten. Toch wil ik het beeld in deze zin gebruiken, dat het kortwieken van één vleugel een vogel hoogstens nog mogelijkheden geeft om in kleine cirkeltjes rond te fladderen. En een partij moet juist vooruit! Het kortwieken van twee vleugels maakt van de vogel een soort loopeend, die alleen nog enig gewin kan geven aan wie hem snel slachtrijp kan krijgen.

Het CDA is een groot huis. Onze zeer urgente politiek-inhoudelijke discussies moeten de eenheid in uitgewerkte politieke overtuiging dienen zonder de dwangbuis als stok achter de deur, zonder de bedoeling de partij alleen maar aanvaardbaar te vinden als deze geheel naar eigen maat is gesneden. Bij die discussies hebben we iedereen nodig. Ook hen die zeer aarzelend over de drempel zijn gestapt. Ook hen die buiten zijn blijven staan. Afhaken dient in ieder geval het CDA niet! Als u de christelijke politiek wilt dienen dan bent u en blijft u van harte welkom!

Politiek en maatschappij

Ik kom op het laatste thema, dat ik in dit korte bestek zou willen aanroeren en dat is de relatie van onze partij met het maatschappelijk leven. De vroeger veel voorkomende persoonlijke bindingen van politici met het georganiseerde maatschappelijk leven had ontegenzeggelijk nadelen, doordat politiek en belangenbehartiging wel eens wat teveel met elkaar verstrengeld raakten. De reactie hierop namelijk het zich volstrekt ontdoen van dit type bindingen roept het zeker even grote gevaar op, dat de huisregels van het politieke bedrijf zo gaan domineren in het beeld, dat de maatschappij de relevantie van wat politiek belangrijk wordt geacht niet meer zo ziet zitten. Dat bezorgt de politiek een slechte naam en bevordert, dat maatschappelijke organisaties zich als politieke organisaties gaan gedragen. Het gaat in de politiek niet om de politiek, maar om de maatschappij en de ontplooiingsmogelijkheden daarbinnen. Daarom is het van zo'n groot belang dat we als partij de verbindingswegen met de maatschappij open houden, opdat we als partij inderdaad dienend bezig kunnen zijn voor de samenleving. Dat klinkt misschien een beetje hoogdravend, wellicht ook wat overdreven idealistisch. Als we echter onze roeping tot dienen laten overvleugelen door onze behoefte aan verdienen zijn we onze naam niet waard.

Aan de slag blijven!

Politiek willen toetsen aan de normen van het Evangelie van onze Heer is geen pretentie. Het is een intentie, een streven, een goede wil. Het is ook een geweldige opgave voor kleine mensen. Die hebben elkaar daarbij nodig. Het heeft iets van vechten tegen de bierkaai, zijnde onze natuur. Het heeft iets van willen realiseren, wat eigenlijk niet kan. Het heeft ook iets van vooruitgrijpen op een andere bedeling, een andere orde, een nieuwe aarde. Het draagt de kenmerken van het nu al willen verwezenlijken wat eigenlijk morgen pas kan. Dat is een enorme opgave, die we nooit op ons eentje aankunnen, maar misschien samen wel.

We hebben vandaag veel te vieren. Er is iets ongelooflijks tot stand gebracht. We moeten nu niet van slag raken door een mooie dag, maar aan de slag blijven met 163000 rechtstreekse leden. Met alle energie en op hoop van zegen.

Opdracht in bescheidenheid

Toespraak van minister-president mr. A. A. M. van Agt op het CDA-fusiecongres, 11 oktober 1980 te Den Haag.

Mijnheer de voorzitter, leden van het Christen-Democratisch Appèl, Vandaag is een ideaal tot werkelijkheid geworden. Vandaag is in vervulling gegaan een wens die een onafzienbaar aantal mensen in ons land de jaren door heeft gekoesterd en is een doel bereikt waarvoor uitzonderlijke inspanningen zijn geleverd. Op mijn beurt feliciteer ik Piet Steenkamp, nu erevoorzitter van onze partij, pionier, perpetuum mobile, onstuitbare optimist. Maar ook wens ik al die anderen geluk, bekend of onbekend, zonder wier ijver en volharding, vaak door tegenslag en teleurstelling heen, deze dag van volkomen eenheid niet zou zijn aangebroken. Deze dag mag er een van voldoening zijn, maar niet van zelfgenoegzaamheid. Een feestdag is het, maar ook een dag van bezinning. Want door de vestiging van één grote christen-democratische partij, een partij die door ongeveer een derde van alle kiesgerechtigden wordt gedragen, hebben we een zware verantwoordelijkheid op ons genomen. Die **verantwoordelijkheid is er om tweeërlei reden**. Zij vloeit voort uit het gegeven dat onze partij in de positie is op het bestuur van ons land een sterk medebepalende invloed uit te oefenen. Maar dieper steekt de verantwoordelijkheid die voortkomt uit de

verwachtingen die wij wekken door uit te spreken, dat het evangelie ons tot richtsnoer is van ons politiek handelen.

Rapport Brandt

Vandaag heeft ons congres het program van uitgangspunten bekrachtigd. Vier pijlers schragen dat getuigenis van ons gedachtengoed: gerechtigheid, gespreide verantwoordelijkheid, solidariteit en rentmeesterschap. Het program noemt de sleutelkwesities voor de jaren tachtig waarover de christen-democratische beweging zich een oordeel zal moeten vormen. Ik grijp deze gelegenheid, mij geboden, aan om op enkele daarvan een nog scherper licht te werpen. Terecht vraagt ons program van uitgangspunten al bij de vermelding van de eerste sleutelkwesitie aandacht voor de arme landen. Vooral in het nabije verleden hebben we in de binnenkamer van Nederland zulke verhitte discussies over onze eigen problemen gevoerd, dat de ramen naar buiten wat beslagen zijn geraakt. Daarom: eerst de vensters open om weer een onbelemmerd zicht te krijgen op het onpeilbare leed en het mateloze onrecht waaronder honderden miljoenen mensen lijden elders in de wereld. Dat is geen afleidingsmanoeuvre, niet het zoeken van een alibi voor onmacht tot het vinden van dadelijke en volledige oplossingen voor moeilijkheden in ons nationale huis. De betrekkingen tussen Noord en Zuid zijn, aldus het rapport-Willy Brandt, „de grote maatschappelijke uitdaging van onze tijd”. En: „de komende twintig jaar kunnen beslissend zijn voor het lot van de mensheid”. De feiten zijn inderdaad verbijsterend, werkelijk adembenemend. Jaarlijks sterven meer dan 30 miljoen kinderen beneden de vijf jaar aan ondervoeding: elk jaar meer dan tweemaal de totale bevolking van ons land. Van het wereldinkomen innen wij, geïndustrialiseerde landen, 80%; 20% blijft er dus over voor de andere landen, waar driekwart van de wereldbevolking woont. Hoeveel van de medemensen leven in diepe armoede, op de rand van het bestaan? De Wereldbank schat hun aantal op 800 miljoen!

Noodklok

Dit is een ten hemel schreiende toestand. Waar halen we het lef vandaan ons christenen te blijven noemen als wij niet alles doen wat in ons vermogen ligt om daarin verbetering te brengen? Niet alleen door hulpprojecten, maar ook door ons in te zetten voor een herziening van de economische orde in de wereld. De commissie-Brandt heeft haar rapport bestempeld als een „overlevingsprogramma”. „De geschiedenis heeft geleerd”, staat in de inleiding daarvan, „dat oorlogen honger teweeg brengen, maar wij realiseren ons minder dat massale armoede kan leiden tot oorlog. Waar honger heerst kan de vrede niet bestendig blijven”.

Wat kan een klein land als het onze aan dit kolossale vraagstuk doen? Wij zitten al vele jaren als vrijwel enige in de volkerengemeenschap op de internationale norm voor ontwikkelingshulp. En wij pleiten waar het maar te pas komt voor internationale gedragsregels en de naleving daarvan, gericht op een ingrijpende, structurele aanpak van dit probleem. We moeten die noodklok blijven luiden,

blijven bonzen op de deuren van de onwilligen en de onwetenden. Nederland als zendeling? Voor deze opdracht wel, tot onze laatste adem.

Matiging

In de Nederlandse samenleving ligt in deze periode de volle nadruk op kwesties van sociaal-economische en financiële aard. Daar is, gegeven de vooruitzichten voor de jaren tachtig, alle reden voor. Want doordat ermee te rekenen valt dat de nationale middelen voorlopig niet of nauwelijks meer zullen groeien, worden we voor pijnlijke keuzen geplaagd. Wellicht het sprekendst is het dilemma werkgelegenheid of koopkracht. Ons CDA kiest hierin duidelijk positie: versobering ter wille van het bieden van werk. In de komende jaren zal, bij volledig behoud van de nu bestaande werkgelegenheid (en dat vereist op zichzelf al een flinke inspanning), de werkloosheid met minstens 40.000 per jaar toenemen als gevolg van de dan sterk oplopende vraag naar werk. We staan dus voor een probleem van een voor ons land bijna gigantische omvang. Bijzonder nijpend is het daarbij, dat jaarlijks tienduizenden jongeren die hun handen uit de mouwen willen steken, moeten gewaar worden dat zij overbodig zijn, dat de maatschappij eigenlijk geen raad met hen weet. Hoe worden wij dat probleem de baas? Zonder een aanmerkelijke en gedurende enige jaren volgehouden matiging van de loonsom zal dat zeker niet lukken. Dat die matiging niet beperkt mag blijven tot de lonen, spreekt hierbij vanzelf.

Midden- en kleinbedrijf

Minder vanzelfsprekend is het hoe het, gegeven de noodzaak tot die matiging, moet gaan met de inkomensverdeling. Is het asociaal om van iedereen enige teruggang in koopkracht te vragen, ook dus – zij het in veel mindere mate – van de mensen met de lagere inkomens? Met grote overtuiging zeg ik: dat is volstrekt niet asociaal. Om een voorbeeld te noemen: het minimum-jeugdloon in ons land is, rondweg gezegd, te hoog. Dat te onderkennen en daaraan wat te doen is in het belang van de jongeren zelf. Want we zien toch om ons heen hoe terughoudend instellingen en bedrijven zijn geworden om jongeren in dienst te nemen. En mag ik in dit verband uw aandacht vestigen op de miserabele positie in ons midden- en kleinbedrijf. Hebben wij niet steeds verklaard en in programma's geschreven dat het midden- en kleinbedrijf een vitale functie in onze samenleving verricht? Hebben we niet herhaaldelijk uitgesproken dat de mensen in die sector, mensen die vaak veel langer dan 40 uren per week moeten ploeteren om hun zaak gaande te houden, aanspraak hebben op een redelijk inkomen, op gelijke voet met de werknemers? Welnu, in de afgelopen vijf jaar is de groei van het inkomen van de zelfstandigen in het midden- en kleinbedrijf enigszins in de pas gaan lopen met die van werknemers. Maar in de eerste helft van dat decennium was het ver achtergebleven. Grosso modo is het zo dat één derde van de zelfstandigen een inkomen heeft dat gelijk is aan het minimumloon. Het gaat dus nog niet goed met het midden- en kleinbedrijf en de landbouw.

Daar werken 1,2 miljoen mensen! Daar leggen veel kleine ondernemers, on-

danks hun bovenmatige inspanningen, het loodje en dreigt veel werkgelegenheid verloren te gaan. Het zijn vooral mensen in de lagere loongroepen die daar werk vinden en met dat alles hebben we bij ons loon- en inkomensbeleid ook goed rekening te houden.

In de landbouw is het aantal werknemers veel geringer dan elders in het midden- en kleinbedrijf. Overigens is ook de inkomenspositie van onze boeren verre van rooskleurig. Er is, terecht, veel aandacht voor de inkomensposities van werknemers en van ontvangers van sociale uitkeringen. Ik meen dat van het CDA mag worden verwacht en verlangd dat het ook opkomt voor de mensen uit de middenstand en de landbouw. De zwakken te beschermen is ons eerste devies. Laat ons wel beseffen dat nogal wat mensen in die bevolkingsgroepen heel kwetsbaar zijn geworden. Laat ons dan de volle verantwoordelijkheid nemen die daaruit voortvloeit.

Vrijwilligers

Ik sprak over werkgelegenheid en inkomensposities. Maar laat ik zeker niet zwijgen over het vele werk in onze samenleving waarvoor niet betaald wordt. Werk dat eigenlijk onbetaalbaar is, gemeten aan de wezenlijk menselijke waarde ervan. Ik doel op hetgeen vrijwilligers doen ten bate van medemensen: in de gezondheidszorg, de bijstand van bejaarden, de begeleiding van jongeren in de besteding van hun vrije tijd en er is nog zoveel meer.

Ons program van uitgangspunten spreekt van de vereenzaming van mensen, van het isolement van mensen die niet of niet meer meetellen. Hier wordt geduid op een geestelijke nood die niemand meten of tellen kan, maar die volop onder ons is.

Wij moeten stelling nemen tegen de overwaardering voor betaalde arbeid in onze samenleving waarvan de keerzijde is een onderwaardering van werk dat in geen loon- of salarisschaal voorkomt. Het zou verdrietig zijn en een verarming voor onze gemeenschap als de appreciatie zou verschrompelen voor onbetaalbare dienstbaarheid aan mensen die verlangen naar een belangstellend gesprek, een handreiking, nopvallend maar onmisbaar dienstbetoon. Het is riskant om, hierover sprekend, te verwijzen naar wat tal van vrouwen vandaag de dag al doen en nog zouden kunnen doen. Want het verwijt ligt klaar dat je de emancipatie wilt belemmeren, althans dat je die beweging niet werkelijk begrijpt. Daarop geef ik ten antwoord dat het gerechtvaardigde streven naar maatschappelijke gelijkwaardigheid van de vrouw niet pas geslaagd mag heten bij een drastische en snelle opvoering van het aandeel van de vrouw in betaalde arbeid. Wat er aan onbetaalde diensten te verrichten valt is vaak, gemeten aan de maatstaf van de bevordering van menselijk geluk, veel belangrijker. Dat geldt ook voor de toewijding aan het eigen gezin. Ik voeg hieraan dadelijk toe dat de man niet minder dan de vrouw waar mogelijk beschikbaar hoort te zijn voor dienstverlening. Ik pleit ervoor dat mannen en vrouwen toegang krijgen tot en hun aandeel nemen in het te verrichten werk en ik waarschuw ertegen om alleen werk waarvoor loon of salaris wordt betaald aan te merken als een maatschappelijke activiteit die telt. Dat is onwijs, erger: het is onrechtvaardig.

Bejaarden

Geestelijke nood, met name uit eenzaamheid, is er bij veel mensen en om veel redenen. Een afzonderlijk woord lijkt mij gepast over de bejaarde mens. Ons volk veroudert, het aantal oude mensen in ons midden neemt bij voortdurende toe. En dat stelt ons voor de vraag: zijn wij in staat en bereid hen als metgezel in de samenleving te blijven aanvaarden? Hoe wezenlijk het is voor mensen om steeds bevestigd te worden in hun waarde, heeft in het bijzonder Dr. Anne Terruwe duidelijk gemaakt. Bevestiging, dat is: wij stellen uw aanwezigheid op prijs, ook uw oordeel beluisteren wij graag. Geven wij de bejaarden antwoord op die existentiële vraag om bevestiging? Helaas is eerder het tegendeel het geval. Hier ligt een menselijke en maatschappelijke taak van de eerste orde voor de toekomstige tijd. Die taak kan en mag naar haar aard niet helemaal worden afgeschoven op de overheid of op van overheidswege gesubsidieerde instituten.

Christen-democraten zullen ertoe moeten bijdragen dat onze samenleving ook in dit opzicht aan metterdaad gepraktiseerde medemenselijkheid wint.

Rechtsstaat

Mijn laatste woord betreft het functioneren van de overheid in onze democratische rechtsstaat. Het zijn met name christen-democraten geweest die daarover in de laatste weken zeer behartenswaardige woorden hebben gesproken. Onze minister van Justitie deed het, in de inleiding van de toelichting op zijn begroting. En onze fractievoorzitter in de Tweede Kamer besteedde hieraan ruime aandacht in zijn bijdrage tijdens de politieke debatten in de voorafgaande dagen. De tijd van „de overheid spreekt, de burger gehoorzaamt” is allang voorbij. Volledige aanvaarding van elk overheidsbesluit is er trouwens nooit geweest. Vandaag de dag wordt van gezagsdragers gevergd dat zij duidelijk maken waarom gedragsregels worden gesteld. De mondige burger wil zoveel mogelijk inspraak. De overheid moet luisteren naar bezwaren die tegen haar voornemens worden ingebracht. Dat stelt hoge eisen aan de besluitvorming. De inhoud van hetgeen waartoe besloten wordt dient niet alleen weloverwogen maar ook zo overtuigend mogelijk te zijn.

Maar dan mag ook van de burgers worden verwacht dat zij dienovereenkomstig handelen. Treden zij niettemin het gegeven voorschrift met voeten dan heeft de overheid tot taak en tot plicht daartegen met vastberadenheid op te treden, uiteraard met inachtneming van evenredigheid tussen het doel en de middelen. Dat geldt voor krakers, die van hun onderkomen een fort hebben gemaakt, dat geldt voor degenen die de gemeenschap benadelen door misleiding van de belastingdienst en voor hen die het stelsel van sociale zekerheid in discrediet brengen door ten onrechte uitkeringen op te vragen. Het geldt voor knoeiende koppelbazen, voor wegpiraten en voor degenen die uit winstbejag de bodem vergiften met afvalstoffen.

Eigenmachtig optreden dwars tegen democratisch genomen besluiten in kan niet worden getolereerd. Zeker niet als er geweld aan te pas komt. Maar ook daarzonder niet. Regering en parlement willen dat de centrales van Borssele en

Dodewaard althans voorlopig in werking blijven. Dan gaat het niet aan dat een aantal burgers toch probeert door het leggen van een blokkade of hoe dan ook die centra van electriciteitsvoorziening stil te leggen. Een democratie die zichzelf respecteert maakt aanspraak op eerbiediging van haar besluiten!

Vermaning

Leden van het Christen-Democratisch Appèl,
Vandaag zijn wij als één partij begonnen aan een nieuwe inspanning ter vervulling van de taak het Evangelie gestalte te geven in ons antwoord op de maatschappelijke vragen van nu. Het is de evangelist Lucas die de vermaning heeft opgetekend van de Heer aan zijn leerlingen, mede voor ons bestemd: „En gij, zoekt niet wat gij eten of drinken zult en weest niet verontrust, want naar al deze dingen gaat het zoeken van de volken der wereld uit. Maar uw Vader weet dat gij deze dingen behoeft. Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en het andere zal u bovendien geschonken worden”.

Dit is een woord van bemoediging dat uitzicht biedt. De Heer zal niet laten vallen het werk van Zijn handen.

Vertrouwen mogen we aan dit woord ontlelen. Maar het verschaft ons geen rechtvaardiging om lijdzaam te zijn. Integendeel, het Koninkrijk Gods moet door toedoen van onze handen gevestigd worden. „Zie, ik maak alle dingen nieuw, de hemel en de aarde”. Wij zijn geroepen daarbij tot werktuig te zijn. Laten wij die opdracht vervullen in bescheidenheid, maar met een volharding ontleend aan een onwankelbaar geloof.

the 1990s, the number of people in the UK who are aged 65 and over has increased from 10.5 million to 13.5 million, and the number of people aged 75 and over has increased from 4.5 million to 6.5 million (Office for National Statistics 2000).

There is a growing awareness of the need to address the needs of older people, and the need to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people. The Department of Health (2000) has published a strategy for older people, which sets out the government's commitment to improve the health and well-being of older people, and to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.

The strategy for older people is based on the following principles: (1) to improve the health and well-being of older people; (2) to ensure that the health care system is able to meet the needs of older people; (3) to ensure that older people are able to live independently; (4) to ensure that older people are able to participate in society; (5) to ensure that older people are able to live in their own homes; (6) to ensure that older people are able to live in their own communities.